

HABE

euskara ikasten ari garenon aldizkaria

302. Zenb.

2000ko apirila
390 pta. / 17 libera
2,34 euro
(B.E.Z. barne)

LUIS MILLAN:

“Harri megalitiko osoak gutxi,
hondatuak gehiago”

NOA

2 Achinoam (pakearen arreba hebraieraz) Nini, Noa, Donostian izango dugu maiatzaren azken egunean kantari. Jatorri yemeniarra duen Israelgo emakume honek ahots eder bezain indartsua du.

Aurten kaleratu du bere azken diskoa: Blue Touches Blue. Eta hor bi abesti kantatzen ditu gaztelaniaz. Bata, "Uno queriendo ser dos", berak bakarrik, bestea Miguel Boserekin batera, "La vida es bella". Oscarra irabazi zuen Roberto Benigniren izen bereko pelikulan entzun daiteke musika hori.

Nahiz eta "Achinoam Noa" izeneko diskoa hebraieraz dagoen oso-osorik, normalean, ingelesez kantatzen du. Izan ere, Achinoam ume zela gurasoak **AEB**etara joan ziren bizitzera, eta bera Bronx auzoan **hazi** zen. 17 urterekin senargaiarekin, eta handik gutxira senarra hartuta, itzuliko da Israelera, eta **soldaduzka** egingo du. **Armada**ko orkestrako sarjentu **bihurtuko** da Noa, eta soldaduentsat abestuko du Golan eta Zisjordanen. Noaren kezka politikoak Calling lanean agertzen ditu **gehienbat**. Bera Meretz izeneko alderdi ezkertiar laikoan sartuta dabil, baina emaitza **kaskarrak** izaten ditu alderdi honek Israelen. Hala ere, ez du **etsitzen**: "**Gauzak aldatzera**—esaten du— harriak uretan bezala

*badakit zu eta biok bi izan gaitezkeela
biok bihotz berean bildurik*

(Uno queriendo ser dos, in Blue Touches Blue)

egin behar da. harria uretara **jaurtitzean**, borobil txikiak sortzen dira, baina handituz doazenak. Bizitzan ere nork bere borobil txikiak ditu, eta hor arduratsu jokatu behar du".

Agian arduratsu jokatu nahi duelako ditu Lama edo Babel bezalako abestiak eta arrazoi **bertsuagatik** abestu zuen Aita Santuaren, Ama Teresaren eta 100.000 lagunen aurrean Bach-en "Ave Maria" Erroman, **herkideen** haserre piztuz. "Ave Maria" hau, besteak beste, Noa izeneko diskoan dago, eta lan honek Platinozko diskoa **erdietsi** zuen Frantzian. Alemanian ere oso ondo saldu zuten, baita gaztelaniaz mintzatzen direnen artean ere. Aipatutako kantu hori Israelgo Orkestra

Filarmonikoarekin egindako diskoan ere bada, edo Le Meilleur de Noa izenekoan.

Esan bezala, **eztarria** du zoragarria emakume honek, baina elektronikari ere ez dio **muzin egiten**, ezta yemeniar tradizioako abestiei ere, Blue Touches Blue lanean entzun daitekeenez. Eta guk ere entzungo dugu, Kursalecera baitator Syntorama **ekoiztetxe** donostiarraren eskutik. Ekoiztetxe honekin, besteak beste, Madreus, Pablo Milanés eta Dulce Pontek egin dute lan.

Ea estatubatuarrek New York-en Carnegie Hall-a **mukuru bete** zuten **legez**, gurean Kursala ere lepo betetzen duen Noak, abeslari eta dantzariak.

AEB.- Amerikako Estatu Batuak.
HAZI.- Crecer.
SOLDADUZKA.- Servicio militar.
ARMADA.- Gudarostea. Ejército.
BIHURTU.- Bilakatu. Convertir.
GEHIENBAT.- Batik bat, batez ere.
KASKAR.- Erdipurdikoa, txarra.
Regular.
ETSI.- Amore eman. Ceder.
GAUZAK ALDATZERA.- Gauzak

aldatu nahi badira.
JAURTI.- Bota. Lanzar.
BERTSU.- Ia bera. Casi igual.
HERKIDE.- Coterráneo.
ERDIETSI.- Lortu. Conseguir.

EZTARRI.- Garganta.
MUZIN EGIN.- Arbuatu. Rechazar.
EKOIZTETXE.- Casa productora.
MUKURU BETE.- Leporaino bete.
Llenar a tope.
LEGEZ.- Bezala. Como.

2	MUSIKANTOI	Noa	2
3	ERREPORTAJEA ...	Banuen uste, ez nuen uste (II)	4,5
3	GAUR BIZI BALITZ	Piarres Larzabal (1915-1988) (Pako Sudupe)	6,7,8
3	ELKARRIZKETA	Luis Millán: "Harri megalitiko osoak gutxi, hondatuak gehiago"	9,10,11,12
2	ABESTIA	Egin kontu.....	13
2	ERREPORTAJEA ...	Obelix menhir-egilea	14,15
3	ERREPORTAJEA ...	Herri-euskararentzat lekutxo bat, mesedez! (I) (Juan Martin Elexpuru)	16,17
1	PORRUSALDA		18
3	ERREPORTAJEA ...	Daniel Defoe (1660-1731): idazle trebe eta konformagaitza (Agurtzane Aiestaran)	19,20,21
1	HAU MUNDUA		22
3	DISKOAK	(JoseIna Etxeberria)	23
3	LIBURUAK	(Agurtzane Aiestaran)	24
1	LABURRAK		25
2	BAI ESAN	Arigera	26
2	EUSKALTEGIRO ...	Hondarribian bertsora hurbiltzen	27
2	IKUSMIRAN	Karmel Ziani	28
3	BIDAIA	Urkulutik Ugartegira eta Kurutzeberrira (Santiago Yaniz)	29,30,31
3	EZETZ ASMATU	(Luis Manterola)	32,33
3	IPUINA	Ni Euskadiko Ezkerrako militantea izan nintzen (Iban Zaldúa)	34,35
2	INKESTA	Zein izen jarriko zenioke zeure buruari?	36
3	HOROSKOPOA		37
	JOLASEAN	(Luis Manterola)	38,39
3	ZINEA	Euskal Herriko historia... zeluloidezko mamia ote? (Begoña del Teso)	40,41
3	KOMIKIA	(Simonides)	42,43,44,45
	SOLUZIOAK		46

1 2 3 4 HABE MAILAKA IRAKURRI

Irakurle hori:
Badakizu aldizkari honetako idazlanek zenbaki bat dutela, hizkuntzaren zailtasun-mailak adierazteko. Dena dela, gogoan izan, maila hauek ez direla HABEren kurrikulu berriaren mailen arabekoak.

HABE 302

HABE

Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea
Erakunde Autonomiaduna

Autonomi Elkarteko Administrazio Orokorra:
HABE
Tel. 943 02 26 00
Faxa: 943 02 26 01
e-mail: argitalpenak@habe.org
Harpidetzak: harpidetzak@habe.org

ERREDAKZIOA:

Iñaki Ugalde
Ion Imanol Iturrioz
Koro Otegi

DISEINUA ETA MARRAZKIAK:

Enrike Larrarte

AZALEKO ARGAZKIA eta 47.
orrialdekoak: Luis Millán

IRARKOLA:

Evagraf S. Coop.
VITORIA-GASTEIZ

LEGEZKO GORDAILUA:

BI-2251/81
ISSN: 0212-6788

BANUEN USTE

3 Aurreko alean Peter Villanueva Hering-en liburutik entresaka bat egin genuen. Baina txoratu egin ginen, eta irakurgai luzeegia idatzi bi orrialdetan sartzeko. Beraz, bi zati egitea deliberatu genuen. Ea bigarren zati hau lehengoa bezain entrenigarri egiten zaizun.

Adarra eta piztia

Errinozeroaren *adarra* ez da hezurra, keratina da oso-osorik. Beraz, zehatz hitz eginda, ezin da esan errinozeroek adarrak dutenik.

Adarrekin azaltzen den beste bat deabrua da. Eta 666 da deabruaren zenbakia. Baina hebraieraz 6 zenbakiaren errepresentazioa W da. Horregatik, zenbait adar-jotzailek Internet-eko web-orrietan azaltzen diren helbideetan, <http://www> horietan alegia, deabrua ikusten dute. Beste batzuek, eta agian ez da hain gezurra izango, **AEBetako presidente-ohia** dela uste dute, Ronald Wilson Reagan. 18 **hizki** daude guztira izen eta **abizen**: 6 + 6 + 6. Badira interpretazio bitxiagoak ere: 6 zenbaki erromatarrez VI da, greziera klasikoa 6 zenbakiarentzat S-ren antza zuen hizki bat baliatzen zuten, eta Babilonian A hizkiaren balioa 6 zen. Hizki guztiak elkartu, eta zer dugu? VISA.

Neron enperadorea ere deabru eta antikristotzat hartua izan da, kristau asko hilarazi —**alegiaren bat ei da**— omen zituelako. Oraindik ere

gurean taularatzen ari den antzerki-lan batean, “Los Emigrados”-en, Neronek Erroma erre zuela esaten da, baina ez da hala. Neron ez zegoen Erroman egun hartan eta iritsi zenean **suhiltzaileak** antolatzen ibili zen, besteak beste. Baina ez zituen Jesusen jarraitzaileak gurutzetan **iltzatu**, eta erre. Ezta piztien **bazka** bihurtu ere.

Bumerang-ak ez dira Australiakoak soilik

Eta piztiak aipatu baititugu, Darwin ekarri nahi dugu gogora. Darwin sarritan azaltzen da **gizakien** arteko **lehia** bizia **hizpide** denean. Lehia horretan indartsuena, **bortitzena**, gogorrena ateratzen omen da **garaile**. Darwinek ere horixe esan

omen zuen animaliei buruz. Baina ez zuen hori adierazi, berak esan zuen inguruari ongien **moldatzen** zen animaliak egingo zuela aurrera, baina itzulpen **kaskar** batzuek **moldatze hori** indar-kontu huts bilakatu zuten.

Zimurak kentzen?

Zenbait animalia desagertzen ari dira egun. Hori gertatzen da, besteak beste, **Ekialdeko** jendeak uste duelako tigre, **hartz**, errinozero, **itsas-zaldi** eta beste hainbat animalietatik ateratako jeneroa ona dela osasunerako, eta afrodisiakoa dela. Baina mendealdean ere ez gabiltza oso xuxen. Askok hala uste badute ere, Viagra ez da afrodisiakoa. **Zakila zut jarri** ezin duten batzuei, ez guztiei, arazoa konpontzen die

Deabruaren zenbakia Gironako eliza batean.

ARGAZKIA: Jon Imanol Ibarioz

PIZTIA.- *Bestia*.
AEB.- Amerikako Estatu Batuak
PRESIDENTE-OHI.- *Ex presidente*.
HIZKI.- Letra.
ABIZEN.- Deitura. *Apellido*.
ALEGIA.- *Leyenda*.
EI DA.- Omen da.

SUHILTZAILE.- *Bombero*.
ILTZATU.- *Clavar*.
BAZKA.- Jatekoa. *Alimento*.
GIZAKI.- *Ser humano*.
LEHIA.- *Competencia*.
HIZPIDE.- Mintzagaia. *Tema de conversación*.
BORTITZ.- Indartsua.
GARAILE.- Garai(tu)+le. Irabazlea. *Triunfador/a*.

MOLDATU.- Egokitu. *Adaptar*.
KASKAR.- Eskasa, txarra.
MOLDATZE HORI.- *Esa adaptación*.
ZIMUR.- Arruga.
EKIALDE.- Sortaldea. *Este*.
HARTZ.- Oso.
ITSAS-ZALDI.- *Caballito de mar*.
ZAKIL.- *Pene*.
ZUT JARRI.- *Ponerse erecto*.

HABE 302

EZ NUEN USTE (II)

Viagrak, baina disfuntzio hori ez dutenak botika hori hartzeagatik ez dira **iaioagoak** izango **larrua jotzen**.

Errinozeroen adarra ez da hezurrezkoa

Farmazietako jenero askok "Farmazietan bakarrik salgai" jartzen dute kaxan. Baina horrek ez du esan nahi esaldi hori daraman botikak sendatu egiten duenik, balio terapeutikoa duenik. **Hots**, farmazietan saltzen den **zernahi** ez da **sendagai**.

Eta kosmetiko guztiak ez dira botika, ez dira sendagai. Botika izateko, printzipio aktibo bat izan behar du jenero horrek, eta **osakin** horrek etiketan azaldu behar du lehen tokian, beste osagai guztien aurretik. Beraz, kosmetiko batek zimurak kentzen dituela badio, printzipio aktiboren bat behar du, ze, **izan ezean**, zimurak ezkutuan gordeko ditu, baina hor jarraituko dute. Antzeko zerbait gertatzen da **zahia** kentzeko txanpuekin ere: kosmetiko eta botika direla.

Kosmetiko batek dioenean osagai naturalekin egingo dela, zera esan nahi du, landare nahiz animalietatik lortu dituela, hots, kimikaren aldetik ez direla sintesi bidez lortu. Baina natural hitza azaltzeak ez du esan nahi landare horiek hazteko ez direla **ongarri** kimikoak baliatu.

Viagra ez da afrodisiakoa

Hainbat bitxikeria

Aurten hil da bomba nuklearra Hiroshiman jaurti zuen militarra. Eta bomba nuklearra irakurtzen dugunean, txanpinoi-itxurako irudi ezaguna datorkigu burura. Baina **sumendietako** eztandek ere sor dezakete, sortzen dute, txanpinoi hori.

1944an Normandian **lehorreratu** ziren militarrei penizilina sartu zieten. Baina penizilina Alexander Fleming-ek asmatu zuela esatea ez da guztiz **bidezkoa**. Ez zuen berak sintetizatu behintzat.

Une berean, urez betetako bi ontzi hozkailuan sartzen baditugu, bata 95 graduko tenperaturarekin eta bestea 50ekin, zein jeltuko da lehenago? Urik beroena. Gertaera horri Mpemba efektua **deritza**, abizen hori zuelako horretaz jabetu zen Tanzaniako ikasle izozki-saltzaileak.

Bumerang izeneko arma australiarrekin lotzen dugu. Baina Antzinako Egipton ere erabiltzen zuten, edo Kaliforniako eta Arizonako indioek, eta Indiako hegoaldean. Horrez gain, berriro abiapuntura itzultzen diren bumerang-ak Australiako tribu batzuetan erabiltzen dira **soilik**, eta jostailu gisa edo lehiaketetan, ez arma gisa.

Farmazietan saltzen den guztia ez da botika.

HABE 302

IAIO.- Trebea.
LARRUA JO.- *Tener relaciones sexuales.*
HOTS.- Zera, hau da. *Esto es.*
ZERNAHI.- Edozein gauza.
SENDAGAI.- *Producto medicinal.*

OSAKIN.- *Componente.*
IZAN EZEAN.- Ez baldin badu. *Si no tiene.*
ZAHIA.- *Caspa.*

ONGARRI.- *Abono.*
SUMENDI.- *Garmendia. Volcán.*
LEHORRERATU.- *Desembarcar.*
BIDEZKO.- *Justo.*
DERITZA.- *Se le llama.*
SOILIK.- *Bakarrik. Únicamente.*

Piarres LARZABAL (1915-1988)

3 Larrun mendiaren **mazelan** sortu zen Piarres Larzabal 1915ean, **maizter** familia batean. Jaio zenean, bere aita urruñarra, Gerla Handian zebilen frantses armadan guduan. Ama lesakarra zuen. Bere familian ohikoa zen gauezko lana, Azkainetik Berara eta Hegotik Iparrera salgaiak ekarri eta eramatea. Bera ere horretan aritua zenez, **abagune** polita izan zuen jabetzeko alde bietan populu bat bizi zela, populu zanpatua eta zatikatua, bi estatu azkar eta gupidagabeen aldetik. Lehenik, Frantzia zerbitzatuko du alemanen kontrako gerran eta erresistentzian. Batez ere 1960tik aurrera, euskal aberri tipia. Nola? Era askotara; bereziki, antzerkiak idatziz, eta Hegoaldeko diktaduratik ihesi zetozenei **aterpe** emanez Anai Artea elkartearen bitartez.

Pierres Larzabal. (1915-1988)

Argazkiak: Eusko Jaurlaritzaren Kultura Saileko Bidegileak bildumatik hartuak.

HABE.- Mutikotan ernea, jostalaria eta **bihurria** omen zinen, noizean behin deabruz egina.

PIARRES LARZABAL.- Ez dakit nondik ikasi dituzun zerok, baina hala ikusi banaute hurbiletik ezagutu nautenek, ez dagokit hori ukatzea. Oroitzen naiz ez nintzela makala ziminoen pare zuhaitzetara igo eta **habiak** biltzen. Habia faltsuak egiten ere banekien, eta gero **ahaideei sinetsarazten** egiazkoak zirela. Mutiko barrabasen deabrukeriak!

H.- Behin lau neska jarri omen zenituen martin-muilo edo **lera** moduko baten gainean, eta zeu gidari zinela **patarran** beheiti abiatu. Tresna **nagusitu bide zitzaizun** eta harkaitz baten kontra xhakatu.

P.L.- Ikusten dut berriemaile onak bildu dituzula. Neskei ez zitzaien

ezer gertatu, **beharrik, jauzi egin** baitzuten lehenago.

H.- Ikasketei dagokienez, Azkaine herriko eskola publikoa utzi eta Hazparneko San Jose ikastegira egin zenuen. Handik Uztaritzeko Seminario tipira, eta gero Baionako Seminario handira.

P.L.- Hamar urte hurbil izanzen nituen eskolako **errientak** galdegin zidanean zer ofizio nahi nuen hartu; apez nahi nuela izan erran nion.

Asto beltxarenak entzun behar izan nituen errientarengandik; alfer lan bat hartu nahi nuela-eta **trufaka** aritu zitzaidan. Baina gurasoek Debidart erretorari parte eman zioten, eta honek abiarazi ninduen **apezgoan**.

H.- Euskaltzaindian sartzeko mintzaldian eskerrak bihurtu zenizkion eskolako errient izanari euskaltzaletasuna erantsi zizulako.

P.L.- Bai, euskararen eta euskaldungoaren amodioa sortu eta **azkarrarazi** zidan, hain zuzen gorroto eta **hastio** zuelako euskara eta euskalduntasuna. Zenbat aldiz esan ote zidan: "avec ton sale basque...Ganich de Macaye" eta horrelako goxokeriak. Hark hastio zituen guztiak bilakatu ziren enetzat maitagarri. Ikasiak ikasi, orain ere loriatzen naiz gertatzen direlarik euskararen **etsai** amorratuak. Horiexek dira gure adiskide hoberenak.

H.- **Orobat** eskerrak bihurtzen zenizkien Hazparneko ikastetxean irakasle izandako apezzei ere, hain zuzen gauza berberetatik.

P.L.- Bai. Hamaika urtetan sartu nintzen ikastetxe horretan, eta gain-gainetik **debekatzun** ziguten euskaraz mintzatzea. Eskola bakoitzak izan ohi zuen **ziri-mutur**

MAZELA.- Hegala. *Falda, ladera.*

MAIZTER.- *Inquilino.*

ABAGUNE.- Aukera, egokiera.

ATERPE.- Babesa. *Cobijo.*

BIHURRI.- *Travieso/a.*

HABIA.- *Nido.*

AHAIDE.- Familiakoa, senitartekoa.

SINETSARAZI.- Sinets(i)+arazi. *Hacer creer.* Era berean: eginarazi, esanarazi, joanarazi...

LERA.- *Narria, trineo.*

PATAR.- Alpada, malda.

NAGUSITU BIDE ZITZAIZUN.-

Badituzte nagusitu zitzaizula.

BEHARRIK.- Zorionez.

JAUIZ EGIN.- Salto egin.

ERRIENT.- Maisu/maistra.

ASTO BELTXARENAK ENTZUN.- Ikaragarriak entzun.

TRUFA.- Burla, iseka.

APEZGO.- Apez+go. *Sacerdocio.* Era berean: alkatego, artzaingo...

HASTIO.- Gorrotoa, higuina.

AZKARRARAZI.- Azkar(tu)+arazi. Bizkorrazazi.

ETSAI.- Arerioa, aurkaria.

OROBAT.- Berdin. *Asímismo.*

DEBEKATU.- Eragotzi, galarazi. *Prohibir.*

ZIRI-MUTUR.- Makilatxo. *Palito.*

bat, "anti" bataiatua, delako "anti" hura euskaraz mintzatzen zenari ematen genion, eta hura arratsean berekin zuenak berrogeita hamar aldiz behar zuen idatzi: "Je ne parlerai pas en basque".

H.- Delako Euskaltzaindian sartzeko mintzaldiarekin jarraiki, Lafitte jauna goratzen duzu, **irri**-egile zelako, zu zeu ere irriaren maitea izaki, eta "Behar da salbata Eskual-Herria" argi eta garbi aldarrikatu eta eginekin obratzen entseatzen zelako; ez beste batzuk bezala, inguru-minguruka, arrisku hartzeko beldurka bezala. Baina beste gizon **xume** bat ere aipatzen duzu, zuregan eragin handia izan zuena, Iñazio Beltza deitua.

P.L.- Iñazio Beltza gizon zahar bat zen, **etxola** batean bizi zena. Etxola horren inguruko **pentze** guk hartzen genuen ardi **bazkalekutzat** negurako; eta ni, aitatxiren lagun, ardi zaintzera joaten nintzen, eta delako etxola horretan iragan izan ditut nere haurtasuneko **orenik** goxoenak. Iñazio Beltza karlista izana zen eta gerla egina Santa Kruz erretoz famatuaren **manupean**. Haren **solasek** piztutako ametsetan, franko aldiz, karlista jantzia soinean, hamaika espainol "Beltz" enganatu eta tirokatu ditut. Gorago aipatu errientari emaniko erantzunean, nik uste, zerikusia izan zutela Iñazio Beltzaren solasek; izan ere, edozein saildurenak baino gehiago, ikusarazi zidaten apaiz izatearen bertutea eta goratasuna, eta orduan ere bildu nuen betiko kezka bat, gure Euskal Herri maitetari zor litzaiokeen **berregaintasunaren** alde.

H.- Mintzaldi hau egin zenuenean, 1963an, Ipar Euskal Herrian Enbata mugimendua eta kazeta abertzale-europazaleak abiatuak ziren. Zuk, frankotan, editorialak egiten zenituen, Europa batuan Euskal Herri beregaina **galdatu**. Baina hori baino lehen bilakara izana zenuen. Soldado frantses leial izan

ondotik, Frantziaren ohoretan zeure bizia sakrifikaizko prest egotetik, euskal abertzale bilakatzearinoko prozesua nola bururatu zenuen?

P.L.- Arrazoi pertsonalak eta politikoak korapilatu zirela erranen nuke. Nituen hiru anaietarik bi **zorigaitzak** jo zituen. Anaia zaharrena, Anton, Angoulême zegoen soldadugoa egiten, eta zaldi batek ostikoz aurpegia xehaturik hil zen, baina familiakoei jakinarazi ziguten **eritasun kutsakorrez** hil zela eta ez zela kutxa zabaldu behar. Gero jakin genuen egia. Gobernuaren aldetik ez genuen zor zitzaigun diru-laguntzarik ukan. Pantxoa anaiarena ez zen gozoagoa izan. Hau, alemanen denboran, jendea Espainiara pasatzen aritu izana zen, Alemanek alde egin zutelarik, Passicot komandanteak ezarri zituen bere soldadu gazteak mugazain. Hauek oso gazteak ohi ziren, eta normahiri egiten zioten tiro, nire anaia Pantxoari egin zioten bezala beste lagun batekin Beratik zetorrela. Nire anaiak alarguna eta bi haur utzi zituen. Horientzat diru-laguntza **lortze aldera**, mintzatu nintzen komandantearekin armadak bere gain har zezan **erantzukizuna**. Ez nuen **erdietsi**. Garai horretan

Azkaingo **auzapez** Fraye izeneko nagusi bat zen. Honek gerlan ibilitakoren bat hiltzen zenean, **ehorzketa** bandera gorria atera ohi zuen. Ehorzketa bezperan, alargunak eta biok deitu genion errateko zergatik ez genuen bandera gorriarik nahi.

Arrazoi politikoari dagokionez, Frantziak koloniak galdu zituen 1950eko hamarkadan, esate baterako, Libia, Maroko eta Tunisia. Aljeriako gerlan Ipar Euskal Herriko gazte

asko hil zen. Aljeriako gerlaren kontrako artikulua bategatik auziperatua izan nintzen. Bazuen garaia Frantziak kanpoko koloniak, eta are barnekoak ere galtzeko. Ez duzu uste?

"Euskararen etsaiak adiskide"

H.- Hobe dut galderak egitera mugatzea. Esan liteke zure bizitzari doazkion zenbait puntu argitu ditugula, baina oraindik ez dugu hitz-erdirik esan, ez, bigarren mundu gerlan izan zenuen parte hartzeaz, ez alemanen esku presoner izan zinenekoaz, eta ezta Hegoaldean fama gehien eman dizuten bi lantegiz ere: antzerki idazletza, eta Anai Arteak laguntza-elkartean iheslarien alde egindako lana.

P.L.- Gerlan, Danteren infernua baino arras infernu **gaitzagoa**, Saint-Dié hiriko gain batetarik, ikusi nuen. **Xara** tipi batean frantses soldado batzuek zeuden bildurik beren zaldi eta gerla-tresnekin. Agertu zen aireko bombardier aleman handi bat, eta non botatzen duen bost ehun tonako

Zokoako eliza, Larzabalek auzolanean jasoa. Iheslari bat baino gehiago ere aritu zen lanean.

IRRI.- Barrea. *Risa*.
XUME.- Apala, umila.
ETXOLA.- Txabola.
PENTZE.- Belardia, larrea, zelaia.
BAZKALEKU.- *Lugar de pasto*.
OREN.- Ordua.
MANUPE.- Agintepea. *A las órdenes de*.
SOLAS.- Hizketa, berriketa.
BEREGAINITASUN.- *Soberanía*.

GALDATU.- Eskatu. *Reclamar*.
ZORIGAITZ.- Zoritzarra, ezbeharra. *Desgracia*.
ERITASUN.- Gaixotasuna. *Enfermedad*.
KUTSAKOR.- *Contagioso/a*.
LORTZE ALDERA.- Lortzearren.
ERANTZUKIZUN.- Ardura. *Responsabilidad*.
ERDIETSI.- Lortu.

AUZAPEZ.- Alkatea.
EHORZKETA.- Ehor(t)z(i)+keta. Lur-ematea. *Enterramiento*.
GAITZ.- Latza, gogorra.
XARA.- *Maleza, matorral*.

Larzabal bere oroitzapenak idazten.

bonbatzarra, xara guztia sutuz.
Berehala hurbildu nintzen: gizon,
zaldi, oro, **zirtzikaturik**, gorputz-
puskak zuhaitz gainetan zintzilik.
Trenez, alemanen esku egindako
bidaia ere, ahanzteko hobea!

Larzabalen Nire Mendixkatik berriki plazaratu da

H.- Zure antzerki-lanetarik 42 bildu
ditu Piarres Xarritonek.
Elkarrizketa ez luzatzearren bitara
mugatuko naiz. *Mugari tiro* (1959)
izeneko antzerki-lanean, bukaera
aldera, aita misiolari baten ahotan
honako hitzok ezartzen dituzu:
Handiek ez dute onartzen ttipiak
bere gain bizi daitezen. Ez zaie aski
gu berekin izatea. **Beretu** nahi
gaituzte...Baina etorriko da
eguna...Lurreko gidariak muntatu
nahiko dutela mundu berri bat,
zeinetan populu guztiek egingen
baitute: "Bakotxa bere" eta "Denek
bat".
P.L.- "Nolako bizi, halako idatzi"
da errana. Nire biziko borrokak,

nire herriaren
alderako **kar
minbera**, dira nire
buru-lanen iturri
eta su emaile.
H.- Esperantza
faltarik ez zenuen
ageri lurreko
gidariengan. Beste
antzerki batera
igaroz,
Matalas
antzerkiarekin
Baionako teatro
nagusia **mukuru
bete** zenuten, eta
jendeak sartu
ezinik kanpoan
geratu beharra izan
zuen. Hor, presoen
zaindariaren papera
jokatzen duenaren
ahotan ezartzen
dituzun erranek

naute gehien hunkitu: Beraz,
presondegi honetako burdin-ziri
hauek bezalakoa zara. Edozeinen
zaindari; ororentzat berdin hotz eta
ezaxol, izan daitezen hobendun ala

hobengabe. Uste duzu zure
jokabidea gizon denari doakiona
dela? Nik deus ez
dakit..."Euskaldun fededun" izan
behar dugula, ikasi dut betidanik.
Euskaldun fededunaren
konpromisorik eza nahi zenuen
salatu?

P.L.- Nik uste antzerkietan aski
garbi mintzatu naizela.

H.- Zu zeu engainatu zinen Anai
Artea elkarteak sortuz...

P.L.- 1966tik aurrera bestaldeko
iheslariak trumilka heltzen hasi
ziren. Telesforo Monzon jauna
etorri zitzaidan erranez diru puska
bat eskuratu zuela Hegoko
euskaldun iheslariak laguntzeko, eta
pentsatu genuen behar genuela
bizileku bat muntatu horiei ostatu
emateko. Ez zait **dolutzen** horien
alde egindako lana. Horren jakin
gose denak irakur beza nire liburua
Nire Mendixkatik izenekoa.

Pako Sudupe

Monzonek eta Larzabalek elkarrekin egin zituzten antzerki, kantu
eta lan asko.

ZIRTZIKATU.- Triskatu. *Destrozar,*
despedazar.
BERETU.- Jabetu. *Apropiarse.*

KAR.- Sua. *Fervor, amor.*
MINBERA.- *Sensible.*
MUKURU BETE.- Leporaino bete.

DOLUTU.- Damutu. *Arrepentirse.*

“Harri megalitiko osoak gutxi, hondatuak gehiago”

Luis Millán

ARGAZKIA: HABE

Luis Millán.

3 Bada gaztelaniaz “Todo está en los libros” izeneko abesti bat, Rosa León kantariarena. Eta liburua da, baita gaur egun ere, jakinduria zabaltzeko modurik onena. Horregatik, harrigarri egin zitzaigun liburuki itxura duen *Hilharriak* izeneko postal-bilduma. Ez-ohikoa delako. Bilduma 48 argazki dira, bi liburuskatan bilduak. Euskal Herriko hainbat dolmen, menhir, tumulo eta kromlech azaltzen dira. Eta harri hauek **giza ondare** izendatuta daude mundu guztian, **gizakion** historiarekin dutelako zerikusia eta gurean, beste arlo eta artelan batzuk eraberritzen diren **legez**, hauek ere zaindu beharko genituzke, edo agian besteak baino **arreta** handiagoz, zaharragoak direlako, eta horrenbestez, gure **sustraietatik** hurbilago daudelako. Beraz, argazkilariarekin **hitzaspertu** bat egin eta hementxe duzue laburpentxo bat.

HABE.- Nola **otu** zitzaian postal-bilduma hau argitaratzea?

LUIS MILLÁN.- Nik inprenta batean egiten diat lan, eta behin surf-erako postal batzuk egiteko esan ziguan **bezero** batek. Eta nik, **neure artean**: “antzeko zerbait egin zitekek **hilarriekin** ere”. Esan eta egin! Lehen emanaldi honetan Euskal Herrikoak sartu dizkiat, baina hurrengoan Piriniokoak ere izango dituk... Berdintsuak dituk.

H.- Asterix eta Obelix irakurrita zaletu al hintzen menhirretara eta?

L.M.- Ez. Soldaduzka **bukatuxean** hasi ninduan gai honekin, Aranzadik “Apellanizen corpora” atera berritan. Liburua hartu eta benga, hemen inguruko dolmenak ikustera joango nauk, Landatxara. Hala ezagutu nian Luis del Barrio, mapa-egilea... Baina dolmenak aurkitzen hasi ninduan, katalogora

jo eta arrastorik ez, Aranzadira jo eta han ere ezer ez... Ba ez zegok inongo zerrendatan, eta berria izango duk, ilusioa egiten dik! Baina horrek zalantzak sortzen dizkik, eta segitzeko gogoia. Dena den, harri megalitiko osoak gutxi, zeudek, hondatuak gehiago...

Gizakion ondare dira monumentu megalitikoak

H.- Hik heuk aurkitutakoren bat?

L. M.- Muliskon, Urnietan. Dolmen bat ikustera joan ninduan eta, halako batean, pinudi batean zerbait bitxia aurkitu nian: bi kromlech eta erdian menhir bat, oso gauza bitxia. Tximistan ere aurkitu dizkiagu, Etenetan... Eskainen galdutzat emandako kromlech batzuk... Azkena, aurreko

GIZA ONDARE.- *Patrimonio de la humanidad.*

GIZAKI.- *Ser humano.*

LEGEZ.- *Bezala. Como.*

ARRETA.- *Ardura.*

SUSTRAI.- *Erroa, zaina. Raíz.*

HITZASPERTU.- *Berriketa, solasa.*

OTU.- *Bururatu. Ocurrírsele a uno.*

BEZERO.- *Cliente.*

NEURE ARTEAN.- *Neure baitan,*

neurekiko. Para mis adentros.

HILARRI.- *Piedra funeraria.*

BUKATUXE.- *Bukatu samarra.*

larunbatean, Artzamendin, Lapurdi eta Behenafarroako mugan, kromlech bat, eta zer diren gauzak, iaz abuztuan 100 metrotara edo beste bat aurkitu genian. Askotan hori gertatzen duk, ondo aztertu gabeko tokiren batean kromlech bat aurkitzen baduk, ez dituk beste batzuk ere oso urruti ibiliko.

H.- Gertakari bitxiren bat?

L.M.- Behin Jesus Altuna eta emaztea etorri zituan gurekin, eta halako batean Jexusek makila harri handi baten gainean jarri zian, eta 2 metroko menhirra aurkitu zian etzanda.

Zortzi bat lagunen zorora

H.- Zein urte-sasoian joaten zarete.

L.M.- Onena negua eta udaberria dituk, **garoa** irteten hasten den arte. Ekaina, uztaila, garoa hasten duk eta menhir bat edo dolmen bat ikusteko, tira, baina kromlech bat

ikusteko, zaila! Artikutzan kromlech bat zegoen inguruan, beste sei aurkitu genizkian... **sute** baten ondoren.

Dolmenak hilobiak dira, menhirrak auskalo

H.- Zeintzu joaten zarete?

L.M.- Zortzi bat lagun ibiltzen gaituk: Goyo Mercader, Balere Barrero, Iñaki Gaztelu, Alfonso Martínez, Iñigo Txintxurreta, Manolo Tamayo eta David Vélaz arkeologoa. Eta noizean behin Francisco Ondarra etortzen duk, eta aurki hasiko duk etortzen Nekane Intxausti geologoa. Nekanerekin menhir batzuk ikustera joan behar nian, ea **egiazkoak** diren ikusteko, gizakiak nahita jarritakoak esan nahi diat... eta egiazkoak direla zirudik. Izugarriak dituk, Euskal Herrian ez zagok beste halakorik.

Iñaki Gazteluk aurkitu zizkian, baina bost urte zeramazkiagu ezer esan gabe, batez ere hanka ez sartzeko.

H.- Zenbat monumentu megalitiko daude katalogatuta?

L.M.- Auskalo! Badiat zerrenda, baina ez dizkiat zenbatu. Nafarroan bakarrik 50 esparru zeudek. Euskal Herri osoan 1.000 dolmen izango dituk, kromlechak beste horrenbeste, tumuloak ere asko. Urbanen bakarrik 15 dolmen daude katalogatuta, tumuloak 70, bakarka, tumuloak baina taldeka, 20 bat talde...

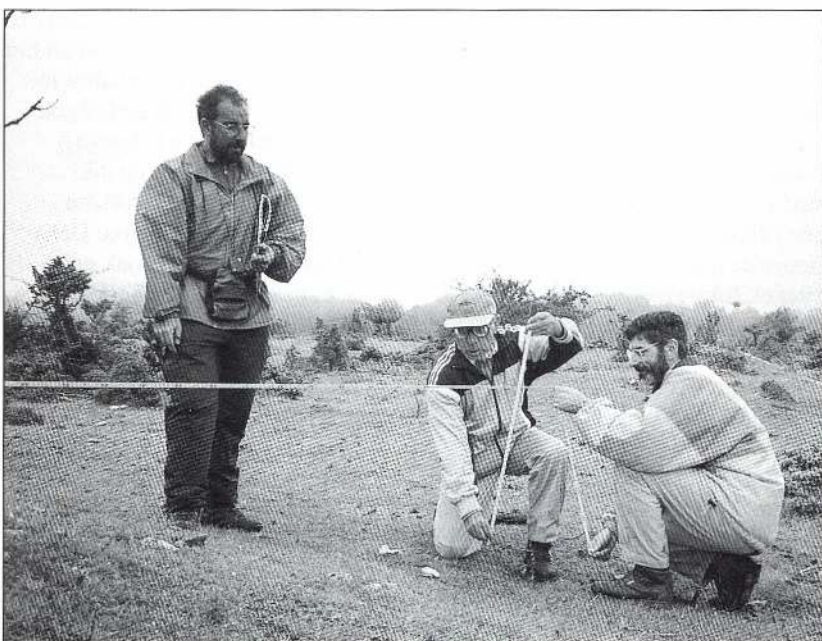
H.- Monumentu megalitikoak giza ondare direnez zaindu egin beharko dira...

L.M.- Motozaleak pasatzen dituk gainetik, edo todoterrenoak, sarritan pala mekanikoarekin hasten dituk pista bat egiten, monumentua ikusi ez, eta **hondatu** egiten diate, **zeharo**. Beste batzuetan Nafarroan Gorosti elkarteak jarritako plakak hautsi **gaztelania hutsez** daudelako, Aranzadiko egurrezko plakak hautsi... Alanbrezko **hesi** bat jarri gutxienez... Baina horretarako dirua behar duk... Egilazen edo Sorginetxen ondo zainduta zeudek, baina asko eta asko ez. Landarbasoan badaude batzuk, oso politak, erdi-ahaztuta... Oraintxe Polipason lurra berdintzeko edo zerbait egin diate baserritarrek, eta dolmen bat izorratu diate nahiz eta Aranzadiren plaka jarrita izan. Artaxonan metro bateko **harresi** bat jarri ditek inguruan hainbat dolmenetan, beste toki batzuetan pinu-azala erabiltzen ditek han **sasia** ez ateratzeko, edo **harri-txintxarrak**...

Izarrekin gorabeherak

H.- Juan José Ochoa de Zabalegui "Del Cronlech Pirenaico" liburua argitaratu dik...

L.M.- Je, je... Ezagutzen diat. Bost

ARGAZKIAK: Luis Millán

Luis Millán Urbanen zutik, neurketan. Erdian, Francisco Ondarra kaputxinoa.

GERTAKARI.- Pasadizoa. *Suceso, anécdota.*

GARO.- Iratzea. *Helecho.*

SUTE.- Incendio.

EGIAZKO.- Benetakoa. *Real.*

AUSKALO.- Batek daki. *Véte a saber.*
HONDATU.- Alferrik galdu. *Estropear.*
ZEHARO.- Guztiz, erabat, arras.

GAZTELANIA HUTSEZ.- Gaztelaniaz bakarrik.

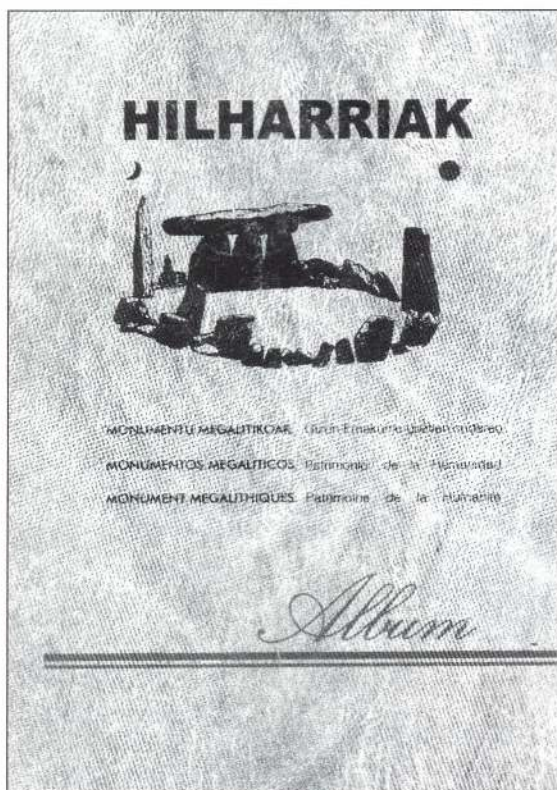
HESI.- Itxitura. *Cercado.*

HARRESI.- Murrua. *Muro.*

SASI.- Laharra. *Zarza.*

HARRI-TXINTXAR.- Legarra.

Gravilla.

"Euskal Herrian 1.000 dolmen badaude, eta beste horrenbeste kromlech"

Artaxonako Legastiaga izeneko menhirra.

urte eman nizkian larunbatero
berarekin mendira joanez
kromlechak ikustera. Nik liburua
ikusi diat eta ez zagok aitaren
semerik hori irakurriko duenik.
Toponimia ere sartu dik, eta akabo!
Demostratu nahian zebilek
kromlech-multzo bakoitza izar
multzo-bati dagokiola, dena ondo
lotuta omen zeukak, baina nik ez
diat ikusten hori liburuan.

Udaberria sasoi aproposa da dolmenak eta aurkitzeko

H.- Dolmenak hilarriak dituk,
menhirrak auskalo, tumuloak eta
kromlechak?

L.M.- Tumuloak dolmenak baino
zaharragoak dituk, **ehorzlekuak**.
Dolmen batzuetan ehundaka
lagunen hezurak azaldu dituk, eta
hildakoen gauzak, **geziak**,
keramikazko ontzi-puskak...
Kromlechak, azalpen ofiziala
hildakoen **errautsak** zabaltzeko, ez
erretzeko, tokia dela. Kromlechak
dolmenak baino berriagoak dituk,
Ochoa de Zabaleguik ezetz ziok
baina, alderantziz dela.

H.- Zein da Euskal Herrian tokirik
emankorrena?

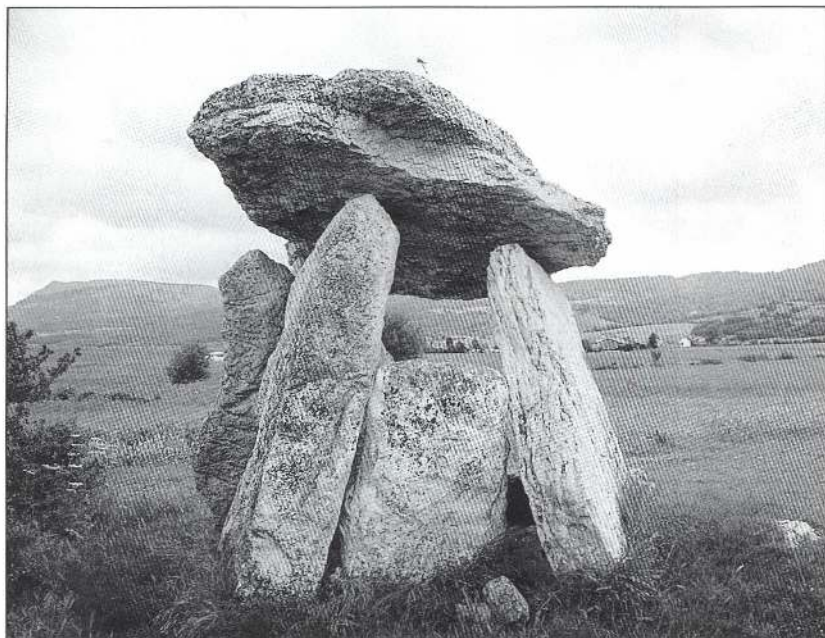
L.M.- Okabe, Nafarroa Beherean.

H.- Fitxa-mordoa daukak.

L.M.- Monumentua neurtu egiten
dugu, marrazkia egin **harlauzaz**
harlauza, harlauzak neurtu, nora
begira dauden ikusi, monumentu
bakoitzari lau argazki egin, aurretik
atzetik, eskuinetik eta ezkerretik...
zeinek aurkitu duen, ze izen duen,
non dagoen jarri... Karpeta asko
dizkiat, Nafarroakoak bakarrik 18,
baina badizkiat Extremadurakoak
ere, eta gero hainbat autoreren
idazlanak gaiari buruz...

EHORZLEKU.- Lugar de
enterramiento.
GEZI.- Flecha.
ERRAUTS.- Ceniza.
EMANKOR.- Oparoa, naharoa.
Fecundo/a.

HARLAUZA.- Losa.

Sorginetxe.

Segidan HILHARRIAK postal-bildumaren 48 monumentuen izenak jarriko ditugu, norbaitek ikusi nahiko balitu edo. A (Araba), B (Bizkaia), G (Gipuzkoa), L (Lapurdi), N (Nafarroa), NB (Nafarroa Beherea) eta Z (Zuberoa).

1. MAIRUETXEA, Mokorreta, NB
2. GAXTE-ENEA, Mokorreta, NB
3. LUPERTA, Aralar, N
4. ANSARETAKO ZAPARRA, Aralar, N
5. CLAVERITO, Illón, N
6. LANDABIZKARRA, Abodi, N
7. ILARRITA, Okabe, NB
8. BULUNTZA, Mokorreta, NB
9. ARGIBEL, Oiartzabal, NB
10. ILLARRITA, Okabe, NB
11. ILLARRITA, Okabe, NB
12. FAULO, Illón, N
13. BURGA, Beartzun, N
14. PUZALO, Illón, N
15. SORGINETXOA, Iñarbegi, N
16. LA MINA DE FARANGORTEA, Artajona, N
17. MENDILUZE, Entzia, A
18. ADIKO SOROA, Adi, N
19. SOHAUNDI, Urkulu, NB
20. MILLAGATE, Orhi, Z
21. AZPEGI, Urkulu, N

22. ZAHO, Albako Harria, NB
23. XANTXOTEN HARRIA, Sorogain, N
24. URLEGIKO LEPOA, Otsondo, N
25. IRAUNBAKO ERREKA, Okabe, NB
26. BALSA FRIA, Andia, N
27. OTSOPASAJE, Aralar, N
28. BAGARGI, Irati, Z
29. ARTZABAL, Aralar, N
30. ARANZADI DE ETXABE, Aralar, N
31. AIRAGARRI, Zugarramurdi, N
32. URDINTZ, Abartan, N
33. SAROIKO BIXKER, Elizondo, N
34. LATXILA, Urbasa, N
35. ARTXUBIETA, Alkurruntz, N
36. ARRIURDIN, Alaitz, N
37. SASTEGI, Gorbeia, B
38. LEGASTIAGA, Artaxona, N
39. KANTANEKO BORDA, Aritzakun, N
40. BERROZELAI, Otsondo, N
41. AIAPETA, Andia, N
42. KISUBIDE, Urbasa, N
43. SAKULO, Belagoa, N
44. SORGINETXE, Arrizala, A
45. XUBERAXAIN ARRITXURIAK, Behorlegi, NB
46. ETZELAKO HARRITXURIAK, Etzela, G
47. MEATSEKO BIZKARRA, Artzamendi, L
48. URGARATA, Arano, N

EGIN KONTU

2 Aurtengo martxoan ETB 1eko Bertatik Bertara saioan Arrizalako Sorginetxe dolmenaren irudiak eman zituzten. Dolmen diogu, eta ez trikuharri, **eraikuntza** horiek ez dutelako zerikusirik trikuekin, eta **mairuekin** ere ez, nahiz eta batzuek mairubaratz deitu. Kontuak kontu, Ruper Ordorikak "Egin Kontu" abestia (So ik So diskoa) Sorginetxe horren aurrean jo zuen bideo-klip bat egiteko, eta hori ere eman zuten Bertatik Bertaran. Hauxe duzue abestiaren letra.

E gin kontu:
bost mila zazpirehun
kultura ezberdin
desagertu dira historian.

E saten dutenez,
aurrerabidea
elkar jan horretan
oinarritu da mendetan zehar.

B eraz, ez **larritu**,
izan jakintsu,
orpoa erakutsi
aurrerabideari.

J arraitu egiozu
asko dakienari,
behingoz utziozu
baldar izate horri.

E z dela egoki
egunak ematea
zilborrari begira,
munduan zentroa bagina.

Z er gabiltza hainbeste
nor gara gu
zer gara gu
cuskotarrak gara gu.

E z dela zilegi,
insolidarioa **ei dela**
traban ibiltzea
ezberdintasun kontuekin.

OBELIX MENHIR-EGILEA

3 *K.a 50. urtean gaude. Erromatarrek Galia osoa armaz hartua daukate... Osoa? Ez! Galiar menderakaitz batzuen herriak oraindik ere burua makurtu gabe gogor egiten die indarrez sartu nahi dutenei. Eta bizimodua ez da batere eroso. Babaorum, Akuarium, Laudanum eta Petibonumgo kanpamendu txikieta dauden goarnizioetako erromatarrentzat...*

Horrela hasten dira hain ondo euskaratuak dauden Asterix-en komikiak. Asterixen **lagunik minena** Obelix da, eta berau da, guk dakigula, munduan dagoen menhir-egile bakarra. Berak egin eta berak **banatzen** ditu. Oparitu ere egiten ditu. **Urrezko igitaia** istorioan esaterako, Obelixen lehengusua den Amerix bisitatzera joango dira bi lagunak. Izan ere, galiar druidei **edabe** magikoak prestatzen dien Panoramix beneragarriari urrezko igitaia puskatu zaio, eta Amerix da maisurik maisuena igitaia egiten. baina **tokitan bizi da!** Lutezian!

Baina hara abiatuko dira Asterix eta Obelix; arriskuz beteriko bidaia izango da, eta Lutezian bertan urrezko igitaia mafiari **egin** beharko diote **aurre** bi adiskide ausartek. Besteak beste, menhirra baliatuko du Obelixek mafiosoak **astintzeko**, Amerix lehengusuari opari emango dion menhir bera. Nahiz eta menhirra oso **astuna**

izan, esku bakarrarekin jasotzen du Obelixek **harritzarra**.

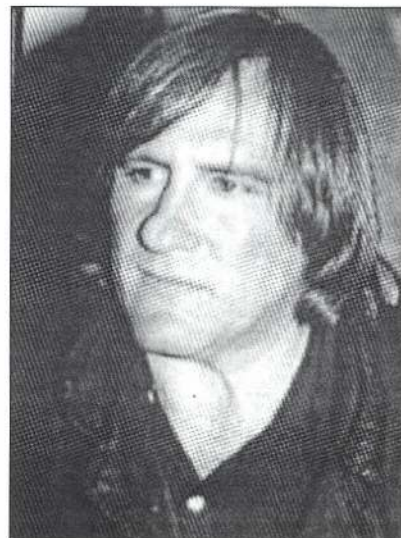
Menhirra bakarrik ez, trikuharriak edo dolmenak ere azaltzen dira istorio honetan. Erruki die Obelixek luteziarrei. Izan ere, dolmen bakarra dute herri osoan Amerixen **herkideek!** Eta dolmen horren ondo-ondoan dago, hain xuxen, mafiosoen gordelekura daraman ate ezkutua.

Bihotz itxurako menhirra

Dolmen hori dagoen herritik, Luteziatik, dator Falbala (Laetitia Casta) Obelixek (Gérard Depardieu) *Asterix eta Obelix* filmean lehendabizikoz ikusten duenean. Obelix txora-txora eginda dago Falbalarekin, baina **tamalez**, Obelixentzat tamalez, beste norbait maite du Falbala **xarmantak**. Obelix ere maite du, **maite duenez**, baina **neba** moduan. Baina Obelix onberak gehiago nahi, eta bihotz itxurako menhir bat eman nahi dio, lazo

Laetitia Casta.

Gérard Depardieu.

Gidoia: Goscinny.
Marrakziak: Uderzo.
(Grijalbo/Dargaud. Elkar)

gorri eta guzti, ezkon-aurretiko opari gisa.

Egundaino ez dakigu ziur menhirrak zertarako ziren, mugarri ziren ala heriotzarekin zerikusia zuten, baina agian Obelixek jarri gaitu arrastoan, beharbada maitasuna adierazteko **ikur erraldoiak** ziren. Zergatik ez? Polita litzateke!

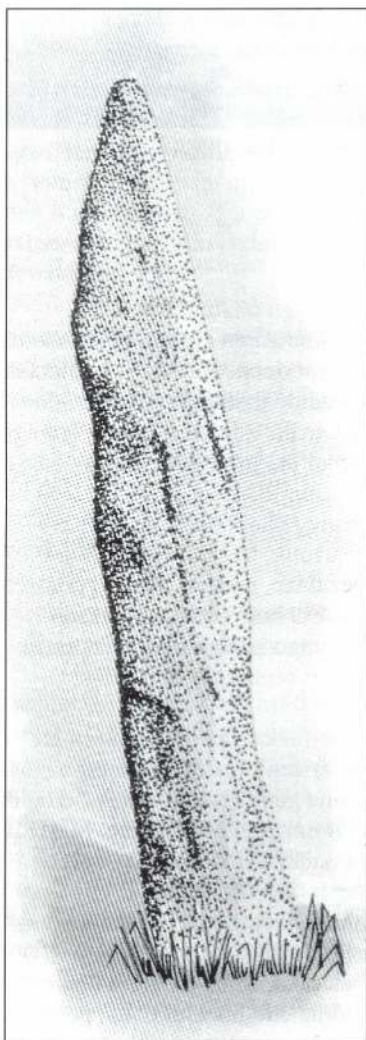
MENDERAKAITZ.- Mendera(tu)+gaitz. *Indomable*.
MAKURTU.- *Inclinar*.
LAGUN MIN.- Adiskide kuttuna. *Amigo/a íntimo/a*.
BANATU.- Partitu. *Repartir*.
IGITAL.- Hoz.
EDABE.- *Pócima*.
TOKITAN BIZI DA! - Lekutan bizi da!, oso urruti bizi da.

AURRE EGIN.- *Hacer frente*.
ASTINDU.- Egurtu. *Sacudir*.
ASTUN.- Pisua. *Pesado*.
HARRITZAR.- Oso harri handia.
HERKIDE.- Herri berekoa. *Paisano/a*.
TAMALEZ.- Zoritxarrez, zorigaitzez. *Desgraciadamente*.
XARMANT.- Ederra, lilugarria. *Encantador/a*.
MAITE DUENEZ.- *Vaya que si le*

quiere.
NEBA.- Emakumearen anaia.
IKUR.- *Señal, marca*.
ERRALDOI.- *Gigante*.

ERROLAN, nafarren etsai indartsua

Jacques Blot (ikus HABE Aldizkaria, 234. zenb.) ikertzaileak idatzitako *Euskal Herria: Mendia eta Historiaurrea* (Elkar, 1984) liburuan ere aipatzen dira trikuharriak, menhirrak edo harribakarrak eta kromlechak edo harrespilak. Eta Errolani buruz hauxe dio hitzez hitz 63. orrialdean: "Ahozko Euskal Ohiturari heltzen badiogu, Errolan, Roldan-en izena **maiz** aipatua da. Leiendakoa eta indar handikoa omen zen pertsonaia horrek mendi-kasko batetik zelaietako

herrietaraino harri erraldoiak bota omen zitzakeen. Hortik dator harri horiei eman zaien *Errolan harria* izena, adibidez Atarren, Aralarko mendietan. Beste batzuetan, egintza espantagarri horiek Jentilen gain emanak izan dira, Trikuharri eta Zutarriak beraien hilarriak zitezkeelarik".

J. Blot laga eta Juan Carlos Etxegoein, Xamarrengana joko dugu oraingoan, *Orhipean* (Pamiela, 1984) liburura. Menhirrak iruñarri hitza hartzen du hemen.

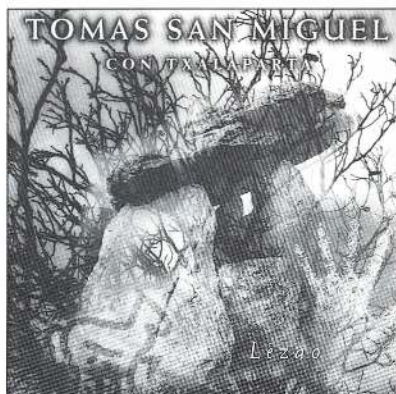
Irudikoa Eratsungo (N) iruñarria da. Badira Herrian honen antzeko harri gehiago; **izaki** mitologikoek **jaurtikiak** omen dira gehienak: Sanson, Jentilak, Errolan...

Siniste horiek adierazten dituzte izenek: Errolan arriya, (Aralar, N), Arrolan harria (Donaixti-Ibarra, NB), Errolanen harri (Apanize mendian, NB), Arrolaen botxia (Bosmendieta mendian, Z), Sansonarri (Tolosa, Zegama, Zestoa, G), Sansonen arroka (Azkaine, L), Jentilarri (Arrakundiaga, B)...

Irudi hau Xamar idazlearen ORHIPEAN (Pamiela 1984) liburutik hartua dago

Ale honetan aipatu dugun abestiaren bideoa Araban egin zen, eta herrialde horretan dago Lezao izeneko **harpea** ere. Lezao da hain zuzen aurrehistoria eta modernitatea lotu nahi dituen Tomás San Miguel konpositorearen disko zoragarria. Disko horretan, musika herrikoian oinarritutako hainbat konposizio entzun daitezke: El Bertsolari, Devociones eta Zaldi-dantza. Baina badira beste konposizio batzuk ere: Akelarre, Maurizia, Obertura de Lezao, Kantico en flor de piedra...

Txalaparta da disko honetako protagonistetako bat, baina baita alboka ere, edo ahots gregorianoak, edo Kepa Junkeraren trikitia, edo Tomás San Miguelen soinu handia...

HERRI-EUSKARARENTZAT

3 Euskara batuaren **gatazka** irabazita dago. Duela mende-erdi ametsa zena **zuhaitz lerd**en bilakatu da. **Euskalkiak** ere hor ditugu, baina **ihartzen** ari zaizkigu. Jendeak maite du bere herriko euskara. Zer esanik ez adinekoak, besterik ez dakienak; eta gazteak ere bai, eskolan batua ikasi duenak. Seme-alaben aurrean batukadaren bat irteten zaidanean "aita, formal berba egin!" esaten didate haserre. Eta ez dute ezer batuaren kontra.

"Herri-euskarari eutsiz, euskarari berari eusten diogu".

ARGAZKIAK: Arribakok

Baina gogoia da bat eta **ahalmena** beste bat. Euskalkia, adineko jendearen ahotan oraindik indartsu badago ere, gainbehera dator, eta **ez gatz eta ez berakatz** duen hizketa hibridoa, ez batua ez euskalkia, nagusitzen ari da eskualde askotan, **belaunaldi** berrien artean.

Euskalkiaren alde ezer gutxi egin da. "**Altxorra**" direla esan da, eta seinale txarra. Ez da prestijiatu, erakutsi, landu. Batuaren **etsaitzat** hartu da, **oharkabea**n. Berbetarako tira, baina idazteko eta jendeaurrerako ez. "Ingelesa, frantsesa, espainiera... Idatzizko eredia bat eta bakarra da hizkuntza moderno guztietan, eta beraz..."

entzun izan diogu **aditu** bati baino gehiagori.

Eta egia da eredu bakarrena. Beste gauza bat da "eredu"tzat hartu behar ote ditugun horiek, jakinda ez bakarrik beren dialektoak, baita beren agintepeko beste hizkuntzak ere **sustraitik erauzten** ahalegindu direla mendeetan. Euskara dialektoa izan da espainiarrentzat eta bretoia "patois" frantsesentzat. Nago eredu inperiozaleak ez ote ditugun errazegi onesten.

Batasunik gabe XX. mendera iristeak kaltea franko ekarri digu, baina euskalkia bizirik izateak ere baditu bere **xarmak**: hizkera koloretsuak ditugu, herri bakoitzaren matrikula daramatenak. Bi azpeitiarrek elkar ezagutuko lukete Indian, baita gau itxienean ere. Edo irratan ari den hori

badakigu oñatiarra dela. Hizkuntzaren alderdi afektiboa ezin da **gutxietsi**. Izan ere, hizkuntza ez da edukiak komunikatzeko bakarrik. Berbetan gozatu ere egin behar da, jolas egin, etxean bezala sentitu. Eta hori, batik bat, txikitatik geureganatutako hizkera barru-barrutik, **berez-berez**, arnasa bezalaxe, irteten denean gertatzen da. Eta hori gertatzen denean errazago izango dugu hizkuntza aberri sentitzea.

Aho-hizkuntza prestijiatzea eta indartzea litzateke helburu nagusia, baina gaur egun hori ezinezkoa da hizkuntza idatzirik gabe. Idazteak hizkuntza finkatzen eta **batzen** laguntzen du. Gainera, ahozko/idatzizko banaketa zentzugabea da gaur. Esate baterako, irrati-programa baten gidoia edo hitzaldi baten prestaera zer da, ahozkoa ala idatzizkoa?

GATAZKA.- Borroka.
ZUHAITZ LERDEN.- Zuhaitz ederra.
BILAKATU.- Bihurtu. *Convertir*.
EUSKALKI.- Euskararen dialektoa.
IHARTU.- Zimeldu. *Marchitar*.
AHALMEN.- Gaitasuna. *Capacidad*.
EZ GATZ ETA EZ BERAKATZ.- Ez gatz eta ez piper. *Sin gracia*. (Esamolde zaharra).
BELAUNALDI.- *Generación*.

ALTXOR.- Gordailua. *Tesoro*.
ETSAI.- Arerioa, aurkaria.
OHARKABEAN.- Ustekabea. *Sin darse cuenta*.
ADITU.- Jakituna. *Experto/a*.
SUSTRAI.- Zaina, erroa. *Rafz*.
ERAUZI.- Arrancar.
XARMA.- Lilura. *Encanto*.

GUTXIETSI.- *Menospreciar*.
BEREZ-BEREZ.- *Con toda naturalidad*.
BATU.- *Unificar*.

HABE 302

lekutxo bat, MESEDEZ (I)

Herri-euskara erabiltzearen onura batzuk

Herri-euskaraz arituko naiz, euskalki literarioen auzian sartu gabe. Hain euskara ederra egiten duen **nagusien** belaunaldiari gehiago erreparatuko diogu, hizkuntzan lehenengo eta beste gauza batzuetan gero. "Guk euskeraz eztagigu" entzuten diezu besterik ez dakitenei. Gauza jakina da automatespretxu eta konplejuak izan ohi direla hizkuntzaren **galeraren** eragile (edo ondorio) nagusiak.

Beren burua eta hizkuntza gehiago estimatzen ikasiko dute, eta guk, agian, "bart haize zakarra ibili da" edo "edurra bota ahala dihardu" esaten ikasiko dugu, "gauean haize **bortitza** egin du" edo "edur asko egiten du"ren ordez.

Herri-euskarari eutsiz, euskarari berari eusten diogu, herri-euskararen aberastasunak euskara batua aberasten baitu, iturriak erreka bezalaxe. Gainera, herrikoa ondo dakienak, alfabetatzen denean, oso erraz **ematen** du baturako **jauzia**.

Herri-euskara non eta zenbat

Gure herri eta eskualdeetan aldizkariak, irratia eta telebistak sortu zaizkigun une honetan, aukera aparta dugu herri-euskara mintzatua zein idatzia erabiltzeko. Honek ez du esan nahi dena herri-euskararen egin behar denik. Nire ustez, %30-40 inguru eman dakioke herrikoari, eta gainetikoa batuari. Herriko euskara egiten duen pertsona bat elkarrizketatzen denean, herrikoan egin beharko litzateke,

elkarrizketatua hala mintzatzen bada, behintzat. Elkarrizketa idatzia bada, **zilegi izango** da, eta beharrezkoa ere bai askotan, elkarrizketatuaren euskara apur bat ukitzea, herriko euskara normalizatura hurbiltzeko. Umoreko gauza, elkarrizketa eta honelakoetan erabiliko da, baina ez bakarrik; gauza "serioago"etan ere bai: berriak, iritzi-artikuluak, etab.

Eskola eta euskaltegietan ere erakutsi behar da. Eskualde askotan, batetik urrun dagoen hizketa bakarrik dakitela hasten dira haurrak eskolan. Ez du inongo zentzurik haur horiekin batu hutsean jarduteak. Beharrezkoa da, jakina, irakasleak herri-euskararen trebatzea eta haur eta gurasoen artean herri-euskara hau prestijiatzea. Materialak ere sortuz joan beharko dira. Euskaltegietan ere ez du zentzu gehiegi, eskualde askotan bederen, batu hutsean jarduteak, gero ikasle horrek kalean beste hizkera bat aurkitzen badu.

Arlo pribatua da bestea. Nola idatzi behar dio gutuna amak urrun dagoen alabari edo neskak mutilari? Ipuin-leihaketatzen-eta ikusten da gogoia. Askok nahi dute herrikoan idatzi, baina galdu egiten dira inork ez dielako erakutsi.

Eta literaturara etorritik, Mike Morris Zarauzko estatubatuarrak bere **harridura** azaldu ohi

du euskal literatura eta zinemako pertsonaiak denak berdin mintzatzen direlako. Aberatsa eta pobrea, baserritarra eta kaletarra, ikasia eta eskolagabea. Herri-euskarak, berak bakarrik, ezingo du gabezia hau konpondu, baina gure pertsonaia zenbait mintza daiteke baztaneraz, edo arratieraz, edo amikuzeraz, egoki **iritzi** ezkerro. Honek eskualde horietako idazle edo adiskideekin harremanetan jartzea eskatuko liguke laguntza eskatzeko.

Juan Martin Elexpuru

Martin bertsolari herritarra, Ahetzeko seme ospetsua.

PORRU KREMA

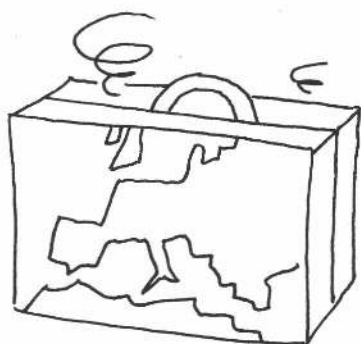
1 Osagaiak: 350gr. patata, 8 porru, azenario 1,50 gr. kalabaza, 2 **baratxuri-ale**, 2 **koilarakada** oliba-olio, 4 ogi-xerra, olioia eta gatz.

Zuritu eta ondo garbitu barazkiak, batez ere porruak. Txikitu azenario, porru eta patatak. **Eltze** batean jarri dena eta ura bota ondo **estali** arte. Gatz piska bat bota eta su bizian jarri.

Zatitutako kalabaza gehitu eta poliki poliki egosten utzi 15 minutuz.

Iragabiagailuarekin ondo nahastu dena.

Zartagin batean olioia jarri, berotzen denean ogi-xerrak frijitu eta ondo **gorritu**. Ondoren atera eta paper batean jarri, paperak olioia **zurrupa dezan**. **Zerbitzerakoan** ogi frijitua **bereiz jartzen** da **erretilu** batean. Bero-bero jan behar da.

BIDAIETAN ZORABIORIK EZ

1 Bidaietan erraz zorabiatzen bazara, koilarakada bat **ezti** har ezazu bidaia egin baino ordu-erdi bat lehenago eta beste koilarakada bat autoan sartzeko momentuan. Ezetz zorabiatu berriro!

BAKAILUA GEZATZEKO

1 Bakailua beratu 36-40 orduz ur hotzetan. Uretan dagoen bitartean hozkailuan gorde behar da **hartzidurarik** ez edukitzeko. Denbora horretan ura aldatu behar diogu lau aldiz. Lehenengo bi aldaketak 8 orduro eta beste biak 10 orduro egingo dira. Bakailua uretatik atera ondoren, ondo lehortu behar da. Orain, bai, prest daukazu, piper berde batzuekin batera frijitua jateko. On egin!

ADIO AURPEGIKO PIKORTEI

1 Limoi eta tomate baten **zukua** nahastu behar da. 2 orduz **pausatzen** utzi.

Igurtzi ondo aurpegia eta 15 bat minutuz utzi lehortzen. Ur hotzez garbitu aurpegia. **Larru-azala** fin-fin geratuko zaizu.

BARATXURI-ALE.- Cabeza de ajo.
KOILARAKADA.- Cucharada.
ZURITU.- Pelar.
ELTZE.- Lapikoa. Olla.
ESTALI.- Cubrir.
IRABIAGAILU.- Batidora.
GORRITU.- Dorar.
ZURRUPA DEZAN.- Para que absorba.
ZERBITZERAKOAN.- Al servir.

BEREIZ JARRI.- Aparte ipini.
ERRETILU.- Bandeja.
ZORABIO.- Mareo.
EZTI.- Miel.
GEZATU.- Desalar.
BERATU.- Bigundu. Ablandar.
HARTZIDURA.- Fermentación.
PIKORTA.- Grano.
ZUKU.- Zumo.
PAUSATU.- Reposar.

IGURTZI.- Restregar.
LARRU-AZAL.- Piel.

DANIEL DEFOE:

idazle trebe eta konformagaitza

Daniel Defoe
(1660-1731)

3 1703ko maiatzean Ingalaterratik atera zen *Cinque ports* galeoia hirurogeita hiru gizonekin, abentura bila. Haien artean zegoen Alexander Selkirk eskoziarra, tipo **bakarti** eta mesfidantzaz beterik begiratzen zutena. Haserraldi gogor baten ondoren Selkirk abandonatua izan zen irla bakarti batean. Fusil bat eta tresna batzuk besterik ez zituen eraman berekin.

1790ean, bost urte geroago, kasualitatez aurkitua izan zen gizon bakarti baina zoriontsu hura. Bere aberrira eraman zuten eta han **sona** handiko egin ziren haren abenturak. 1719an Selkirken **kondaira** kazetari eta erdi-merkatari zen Daniel Deforen belarrietara iritsi zen. Satira politikoak, **saiakerak** eta poemak idazten ohitua zen, eta kondairan oinarrituz, Robinson Crusoe idatzi zuen. Harrezkero, nobela horrek **hilezkor** bihurtu du bere egilea, jakin gabe agian, honen bizitza bere heroiarena bezain **sutsua** izan zela.

Gazte disidentea.

Daniel Defoe 1660ean jaio zen Londresko merkatari-auzo batean. **Harakin** baten semea **izaki**, Foe

abizena aldatu egin zuen, De Foe jarritz, agian, handi-kutsu frantsesa eman nahian edo.

Bere familia protestante disidentea zen eta kontzientzia-askatasuna **aldarrikatzen** zuten Eliza katoliko nahiz anglikanoaren aurka.

Danielek heziketa ona izan zuen eta umetatik gizartean gertatzen zen ororekiko interes bizia erakutsi zuen. Dendako lanak uzten zion denbora klasikoari irakurketan eta bere lehendabiziko poemak idazten igarotzen zuen.

Nahiz eta kultura handikoa izan, dendari gisa jarri zen bizitzen bere emazte gaztearekin batera **kinkila-denda** bat irekiz, bizitza nahasi bati hasiera eman zion, maiz arazo

ekonomiko larriak izaten baitzituzten zenbait iharduera arriskutsu zirela medio

Ezpatak eta zorrak.

1685ean, hogeita bost urte zituela **armadan** sartu zen. Garai horretan Carlos III.aren **sasikumeak**, Monmouth, tronua jarraitzailetzat zuen bere burua eta osaba Jacobo II.aren aurka altxatu zen. Defoe, gaztearen armadan sartu eta bertan borrokatu zuen, Monmouthen burua moztuta ikusi eta ikaratu zen arte. Ezpatak inora ez daramala ikusirik, **etsita**, dendako negozioira itzuli zen berriro.

Robinson
Crusoe,
Defoeren
maisú-lana.

Bera kanpoan izan zen bitartean negozioak nabarmen txarrera egin zuen. Emaztea ez **zen gai** seme-alabak zaindu eta denda aurrera ateratzeko. Defoe, halere, lortu zuen gainbehera **gainditzea** eta luman aurkitu zuen gizartearen aurka borrokatzeko tresna.

Tinta eta paperdun asaldatzaila.

Defoe, gizarte-kritika gero eta gogorragoak idazten zituen eta goikoen haserraldia pizten. 1686ko iraultzaren ondoren, Orangeko Guillermo III iritsi zen tronura, baina ez zuen ingelesak bere aldera jartzerik lortu, holandarra baitzen. Defoe, *Benetako Ingelesa* izeneko saiakera satiriko bat idatzi zuen orduan. Jendeari barre eragin zion, agintariak erasota sentitu ziren eta erregeak egileari deitu zion. Bere luma zorrotzarekin mendeko azken urteetan hainbat gai publiko aztertu zituen eta salaketa ugari idatzi ere bai. Ausardia honek, ordea, ez zezakeen ezer onik eman eta, mendea hasi berria zela, idazle lotsagabetua Newgateko kartzelan sartu zuten, toki **heze**, ilun eta zikin batean. Infernu haren barruan,

ordea, Defoe ez zuen adorea galdu. Papera eta luma izateko baimena lortu zuen eta *Himno a la Picota* idatzi zuen. Presondegitik ezkutuan aterea izan zen idatzi hura eta herri-kanta ospetsu **bilakatu** zen. Zigorra bete ondoren, kartzelatik atera zenean, Defoe berrogeita sei urte zituen. Gizon heldua zen iadanik, bere buruaz ziur eta baita bere ideiez ere. Halere, familia behar gorrian zegoela ikusita, hartara zuzendu zuen bere arreta nagusia.

Kazetari trebea.

Defoeren **mihia** kontrolpean eduki nahian, Gobernu ingelesak Eskoziara bidali zuen zenbait iharduera ekonomiko nahiz administratiboari buruzko **txosten** batzuk burutzeko aitzakiarekin. Han bi nazioen hurbilketan saiatu zen eta agintarien konfiantza irabazi zuen. Geroago *The Review* egunkaria sortu zuen. Artikulu-mordoa kaleratu zuen eta baita ospea izan zuten bi lan ere: *El Consejero de la Familia* eta *Historia General del*

Comercio.

Agintarien eta idazlearen arteko bakeak ez zuen asko iraun. Jorge I aren **izendapenaren** ondoren, ustez Defoeren alde zeudenak honen aurka jarri ziren. Hiriburua utzi, eta familiarekin **landetxe** batean kokatu zen. Orduan idatzi zuen eskandaloa piztuko zuen testu kritikoa: *Apelación al Honor y a la Justicia*.

Borroka amaiezin batean **sumindurik**, Defoe apoplejia-atakea jasan zuen. Geroztik bizitza eta lan publikotik erretiratu eta literaturan aurkitu zuen babesa. Orain hasiko da bere maisú-lana deitua izan den *Robinson Crusoe* idazten.

Robinson, heroi bakartia.

1719an argitaratu zen Alexander Selkirken abenturan oinarrituriko nobela.

Liburuaren azalean argitaratzailearen izena ageri zen, baina ez egilearena. Defoe beldur zen abentura-liburu bat idazteak letra-gizon ospeari kalte egingo zion. Eta ez **zebilen oker**. Goi-mailako

GAI IZAN.- Gauza izan. *Ser capaz*.
GAINDITU.- Garaitu. *Superar*.
ASALDATZAILA.- *Perturbador/a*.
HEZE.- Ezkoa. *Húmedo/a*.

ADORE.- Bihotza, kementa. *Animo*.
BILAKATU.- Bihurtu. *Convertir*.
MIHL.- Mingaina. *Lengua*.
TXOSTEN.- *Informe*.

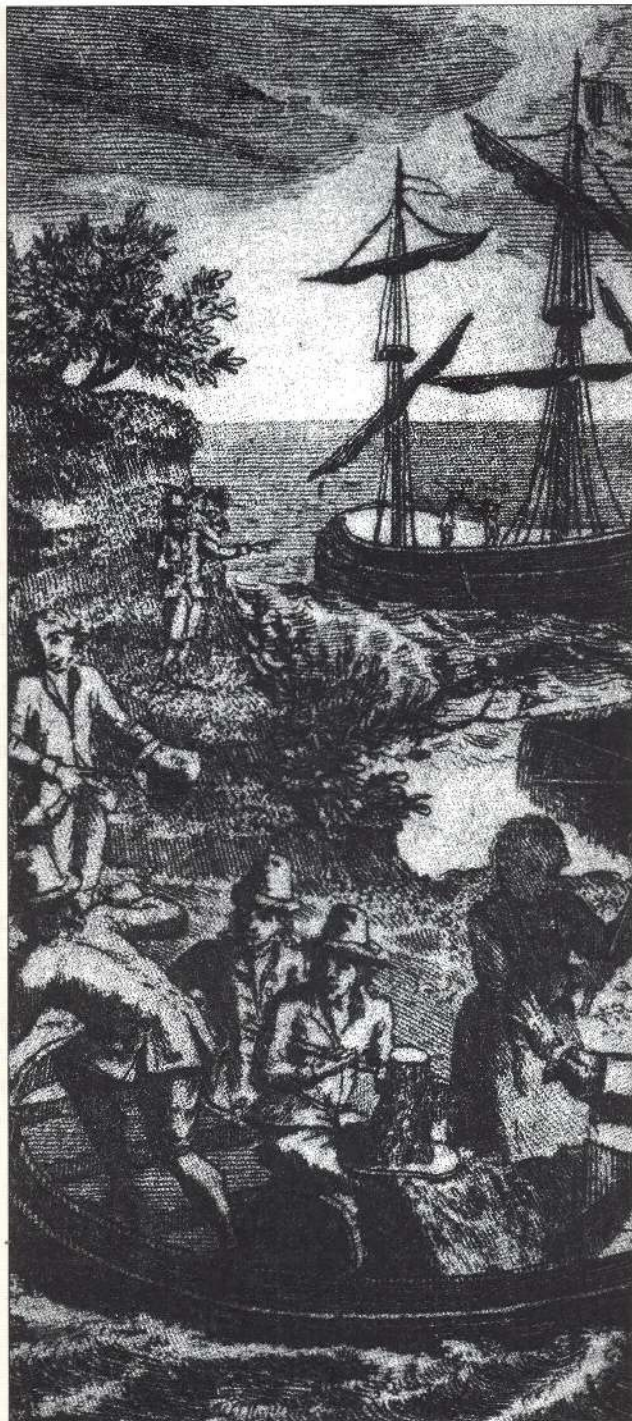
IZENDAPEN.- Izenda(tu)+pen. *Nombramiento*.
LANDETXE.- *Casa de campo*.
SUMINDU.- Zeharo haserretu.
OKER IBILI.- Deskuidatuta ibili. *Andar equivocado/a*.

gizarteak eta kritikak oro har errezelo handiz hartu zuten nobela berria, nahiz eta ezkutuan guztiak irakurketarekin **txunditurik** geratu. Hasieran liburua Selkirken istorioaren kopia hutsa zela uste bazen ere, laster **atzeman** ziren bien arteko **aldeak**. Robinson gizaki trebe bat baino gehiago da; filosofia oso baten **isla** dugu, bere kontzientziaz gain **lekukorik** ez duen eta naturaren aurka borrokatzen den gizakia. Mezu sozial eta deskripzio zehatzak dituen nobela honekin Defoe nobela ingelesa berritu zuen. Nahiz eta bere herrialdetik inoiz ez atera, oso ongi islatu zituen palmondo eta basoko **landaretza**, eguzki bizia eta itsaso tropikala.

Idazmahaiko menturazalea.

Nobelak izan zuen arrakasta ikusi ondoren, bigarren zatia idazteari ekin zion: *Las Aventuras Ulteriores de Robinson Crusoe*. Bertan protagonista irlara itzultzen da, abentura berriak hasteko prest. Idazleak argi ikusi zuen zein zen bere famarako bidea eta inoiz baino irmo eta sendoago ekin zion idazteari. Hurrengo urteetan liburu ugari argitaratu zuen, zein baino zein berritzaile eta fantasiaz beteago. Haren lumatik jalkitako idatzi ugarien artean *Moll Flanders* da gehien nabarmentzen denetako bat. Literatura ingelesko lehen nobela sozialtzat hartua izan zen eta izen bereko **emagald**u eta lapur baten bizitza kontatzen du. Kontaketa tragiko eta mingotsa, errealitatea bezalakoxea. Aurrekoa argitaratu eta berrogeita bederatzi egun geroago bere beste lan handia kaleratu zuen: *El diario del año de la peste*. "Heriotz beltza"ren aipamen hutsak zirrara sortzen zuen garai hartan liburuak ospe handia izan zuen. Defoe **izurritearen** beste erasoaldi batean oinarritu zen eta bere esperientzian,

Robinson Crusoearen 1. edizioko grafiko bat

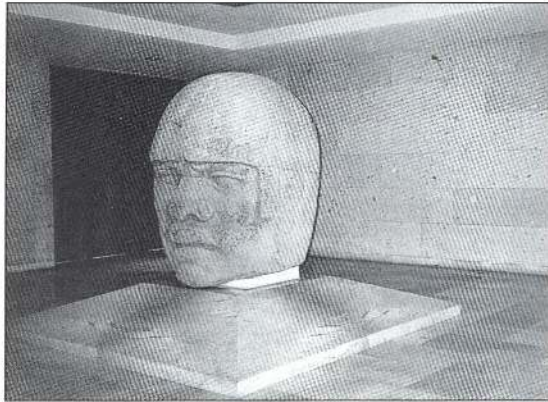
1665. urtean Londresen heriotza ugari egin baitzuen gaisotasunak. Pasioz idazten jarraitu zuen Defoe, ahalik eta gaisotasunak luma eskuetatik **erauzi** zion arte. Espirituak eta adimenak bizirik

ziraute, baina gorputzak abandonatu egin zuen. Hirurogeita hamaika urte zituen Londres ondoan zuen landetxean heriotzak harrapatu zuenean.

Agurtzane Aiestaran

TXUNDITU.- Erabat harritu, harri eta zur utzi.
ATZEMAN.- Nabaritu, sumatu.
Percibir.
ALDE.- Desberdintasuna. *Diferencia*.
ISLA.- Errainua. *Reflejo*.
LEKUKO.- *Testigo*.
LANDARETZA.- *Vegetación*.
IRMO.- Sendo, finko.
EMAGALDU.- *Prostituta*.

MINGOTS.- Mikatza. *Amargo/a*.
IZURRITE.- *Peste*.
ERAUZI.- *Arrancar*.

ARKEOLOGIA SALTZEN

1 Mexiko DF hiriburuan harrapatu zuten J.M. Espinosa lapurra. Lapur ausarta zen, XV-XVI. mendeetako arkeologia-irudiak saltzen zebilen, gero diru horrekin droga erosteko, kokaina.

Lapurtutakoa **hiriburuko** San Angel auzoan saltzen zuen aingerutxoak.

Eskerrak ez zen irudi handiagoak saltzen hasi.

KALEEN IZENAK BURUZ IKASI...

1 Eta ikasi dena behin eta berriz baliatuz, hipokanpoa **hazi** egiten omen da. Hori **diote** Ingalaterrako **hainbat zientzialarik**, bertako hainbat taxista **ikertu** eta gero. Hipokanpoak, besteak beste, espazioa **banatzeko gaitasunean** agintzen du.

Jendea hasi omen da galdetzen ea hazten den gauza bakarra hipokanpoa den, edo nahitaez taxizaleek bezala kaleak gogoratu behar diren hipokanpoa handitzeko.

PANPINEN PIURA!

1 Ezetz diote arropa-saltzaileek, ezetz eta ezetz! Eurek ez dituztela neskak **nerabeak** anorexiara bultzatzen! Begira Donostiako eskaparate honetako panpinen **gerriak**, **zangoak**... Hantxe daude hamar-hamabost eskaparatean, guztion ikusgarri. Edo izugarri, **zer esan beharko ote genuke?**

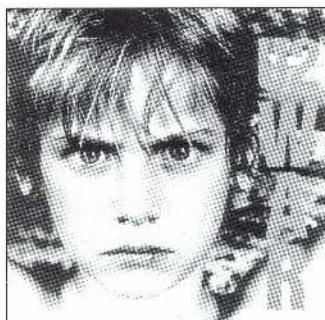
EKIPAZIOA

1 Zer ote da hitz **zatar** hori? **Auskalo**, ezta? Bada, argazkian ageri den Donostiako denda ezagun honetan, merkealdia dute, ekipazio-aldaketa dela eta. Ez dakigu zer den euskaraz ekipazio, baina taldea ikusita, ez ote dira ekipoaren akzioak merkealdian egongo?

HIRIBURU.- Capital.
BURUZ IKASI.- Aprender de memoria.
HAZI.- Garatu. Desarrollar.
DIOTE.- Esaten dute.
HAINBAT ZIENTZILARI.- Zientzilari batzuk.
IKERTU.- Aztertu. Investigar.
BANATU.- Distribuir.
GAITASUN.- Ahalmena. Capacidad.
AGINDU.- Ordenar.

PIURA.- Figura, aspecto.
NERABE.- Adoleszentea.
GERRI.- Cintura.
ZANGO.- Pierna.
ZER ESAN BEHAR OTE GENUKE? -
¿Qué deberíamos decir?
ZATAR.- Itsusia.
AUSKALO! - Batek daki! ¡Quién sabe!

U2

3 Irlandako laukotea, rock musikaren historiak eman duen azken super-talde dela esango nuke. Geroztik ez baita sortu hauena **adinako** bandarik, ezta kontzertu bira batean hauek adina jarraitzaile biltzen duen beste talderik. U2 izenetik hasita da desberdina. Irakurketa desberdinak baititu hizki-zenbaki horrek. U2, bonbardero baten izena da, gerra-garaietan, oraindik ere zeruak zeharkatzen dituen bonbardero batena. Bonbardero baten izena hartuta, taldeak bere bakezaletasuna erakusten du. U2 musika talde bat izateaz gain, printzipioz betetako talde bat baita. Bono, abeslaria, gisa horietako mila **ekimenetan** sartzen da oraindik ere. Batzuek esaten dute, Salman Rushdie idazleak ezkutuan egin zituen lehen urteak, Bono-ren Dublingo etxean egin zituela. Horrez gain, U2 ingelesez "iu-tu" ahozkatzen da, eta ingelesez "iu-tu", "zuk ere bai", ere bada. Horrela, ekintzarako duten **jarrera baikorra** erakusten dute. Mugitzeko beti prest. Eta, azkenik, U2 edozein hizkuntzatan erraz ahoska litekeen izen bat da. Batzuk era batera, eta besteak bestela, baina denak gauza beraz azken batean, Rock-talde handi batetaz. U2 taldeak emozio handiz jatzten ditu abestiak. Laukote honen kantuek duten **barne-indarra** ez dute edozein talde edo **bakarlarien** abestiek. Barnetik egindako kantuak dira, eta barnerako egindakoak. Iristen direnak. 74/75an hasi ziren lehen pausoak ematen. Berehala bilakatu ziren Irlandako talderik handiena, eta hirugarren diskoa, War, Erresuma Batuko diskorik salduena izan zen. Disko horrek biltzen ditu taldearen urre gorri batzuk, *Sunday Bloody Sunday* edota *New Years Day*. Askok pentsatuko dut, disko horrekin harrapatu zutela **gailurra**, baina ez, hura hasiera besterik ez zen izan, gero etorri baitziren *The Joshua Tree* edota *Achtung Baby* bezalako diskoak. Azken hau, taldearen orainarteko diskorik osatuena. Maixu-lan bat. Azken urteotan, taldeak garaiekin aurrera egin nahi izan du, eta elektronika ere bereganatu du. Orain ez dute garai bateko borobiltasun hura, baina banda bati ezin zaio gehiago eskatu, gailurrean eta aldaketak egiteko prest... Lauko honen pareko banda asko ez du eman rock musikak eta aurrerantzean ere **lan izango du**.

HEFNER
The Fidelity
3.100 pta.

3 Erabat zoratuta nabil Eskoziako hirukote honekin. Agian gogoan izango düzu nola egin nuen aurreko diskoaren **goraipamena**, tarte honetan bertan. Eta disko haren eta gaur eskuartean dugun honen artean, bilduma-lan bitxi bat egin bazuten ere, ez da guk nahi orduko iritsi *The Fidelity Wars*. Hefner hirukote bat da, Darren Hayman da taldeko kantaria eta kantugilea. Hayman-ek baxoa ere jotzen du, eta **alboan** ditu gitarrajole bat eta bateria bat. **Partaide** gutxi eta instrumentu mugatuak, horrek hirukote honi soinu minimalista bat ematen dio. **Ekoizpen**-lanak ere, ahalik eta garbienak eta gardenenak egin dituzte, dena zuzentasunaren mesedetan. Dena sinpletasun konplexu baten bila. Baina, soinuak soinu, ABESTIAK daude disko honetan. Sekulako **gaitasuna** du Hayman-ek horretan, eta lagun ezinhobeak topatu ditu musika-**etorri** hori gauzatzeko.

ZENBAIT
The Next Best Thing
2.900 pta.

3 Pelikula baten soinu banda da disko hau. Film horren izena The Next Best Thing da, gure artean Casi Perfecto izendatuko badute ere. Oscar-ak ez dira eman zaharrak, eta horrela zinema munduko "oncnak" saritu dituzten honetan, EEBBtan aktore txarrenak zein diren ere galdetu dute. Aktore txarrena Sylvester Stallone omen da eta aktoresarik kaxkarrena Madonna, berri. Madonna da pelikula honen protagonista, Ruper Everett-ekin batera, eta, irudirik ez badugu ikusi ere, pelikula honen soinuak jadanik geure artean ditugu. Soinu-bandak oso modan ditugu, gainera. Pop mundua, leporaino sartu da zineman eta publizitatean. Pop munduko abestiak dira, disko honetan bildutakoak, Madonna bera ere kantari ageri da American Pie abestiarekin eta, berarekin batera, Moby besteak beste, Why Does My Heart Feel So Bad klasikoarekin.

JoseIna Etxeberria

BAT SOZIOLINGUISTIKA
Aldizkaria 32.
zenb.
Sei, 126 orr.
1.000 pta.

3 Ale berezi honetako dosierra neurrketa soziolinguistikoei buruzkoa da. Azken bi urteotan egindako neurrketen berri ematen du: Erramun Baxok Frantziako **errolan** hizkuntzaren inguruan eginiko galderei buruz mintzo da. Mikel Arregik Nafarroan eginiko neurrketekin agintariekin nola jokatzaren agertzen du. Nekane Orozek azaltzen ditu Nafarroan dauden euskararekiko jarrerak. Xabier Aizpuruak, azkenik, Gasteizko gobernuaren hizkuntza-politikaren oinarriak buruzko azalpenak ematen ditu. Xabier Aizpuruaren lan hau urrian Bartzelonan Hizkuntza Politikari buruzko kongresuan azaldukoaren itzulpena da. Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailordetzan Koordinaziorako eta Euskera Sustatzeko zuzendaria dugu berau eta aipatu lanean honako gai hauek mintzo da besteak beste: euskararen gizarte-erabilera, hizkuntzaren **eskurapen goiztiarraren sustapena**, familia bidezko jarraipena. Dosieraren ondotik, Inaxio Agirre, Urko Aiartza eta Sebastia Serranoren artikulua biltzen dira. Aipatzekoa da, azkenik, Xabier Erizek Joshua Fishman hizkuntzalari handiarekin eginiko elkarrizketa. Ale honen ondotik, kalean da iadanik 33. Zenb. Hau ere ale berezia dugu. 1-30 zenbakietan argitaraturikoaren **addenda** osatua eskaintzen baitigu.

HELENA ETA ARRASTIRIA
Juan Kruz Igerabide
Elkarlanean,
142 orr.
1.050 pta.

3 Eguna eta gaua, **egunsentia** eta arrastiria. Horra hor bizitzaren ibilbidetaren sinbolo nagusiak. Bada, liburu honek ere hori izan nahi luke. Helena dugu bizitzaren, eguzkiaren sinbolo ederra, eta arrastiria (honekin batera parkeko neska beltzarana) iluntasunaren sinbolo. Kontatzen duen istorioa **xumea** izanik, nobelak badu halako indar berezi bat haurtzarora eramaten gaituena. Haurtzaroa dateke gizakiaren aldi **xalo**, inuzente eta bigunena. Eta arrastiria iristen denean gure bizitzara, haurtzaroko gure oroimenetan bilatu izan ohi du gizakiak galdutako **baretasuna**. Helena **erizaina** da nonbaiteko herriska batean. Guztiak **liluratzen** ditu bere gatzetasun, edertasun eta bihotz bigunez. Mutil kontalaria Helenaz maiteminduta dago, baina haren anaia ere bai. Azkenean ez bata ez besteak irabaziko dute neskaren bihotza. Hau beste batentzat izango da, Daniel, herriko sendagile gaztearentzat. Halere, **uholde** beldurgarri batek eramango du Helena heriotzara. Liburu sei arrastiritan dago banatua, bizitzaren sei aldi. Bosgarrenean liburuaren mamia biltzen duen **gogoeta** eskaintzen digu: "Denbora hartu. Hartzerik balego! Denbora, joan egiten da, ura hatz artetik baino labainago. Denbora, etorri ahala joaten da, eta pauso bakoitzean hozka egiten digu, eta zatika-zatika jaten gaitu, ezerez bihurtu arte". Idazlearen gainerako lanek bezalaxe, honek ere sentsazio eta

sentimendu-uholdea dakarkigu. Bidaia bat ere bada zentzu batean. Bizitzaren miseriari abiatu eta haurtzaro-**nerabezaro**ko mundu **tolesgabera**. Elkarlanean-ek Argitaletxe elkartuak izeneko sailean eman du argitara liburu hau. Argitaletxe elkartuak zazpi argitaletxeren artean sortutako plataforma bat da: valentziarrak, euskaldunak, galiziarak, katalanak, asturiarrak eta aragoiarrak.

GOGOA ZUBI
Anjel Lertxundi
Alberdania, 85 orr.
1.200 pta.

Alberdania argitaletxearen Zerberri saileko 11.a. Titulua da honakoa: *Gogoa zubi*. Euskara, identitatea, etorkizuna gogoeta-liburu bat dugu. Egileari eskaera bat egin zioten euskal identitateak munduan izan beharko lukeen tokiari buruz. Eta eskaera horren **emaitza** modura har daiteke liburuak. Liburuaren aurkezpenaren esaten den bezala, liburuak eskaintzen duena zera da: "intelektualarentzat marfilezko dorrekin nahi ez duen idazle baten gogoeta-kezka-harridurak; irakurlea solaskide nahi duen galdera-**ereile** baten **uzta** oraingozkoa". Idazle oriotarrak artikulua-mordoska idatzi du euskara, euskal nortasuna eta etorkizuna **ardatz** hartuta. Oraingoan, 112 puntu laburretan paratu ditu, glosario moduan eta hari koherente bat emanez, berez autonomoak diren artikulua. Idazleak eztabaidarik eza aipatzen du maiz euskalgintzan dabilzen artean eta hori da, hain zuzen ere, liburu honen helburua: eztabaida eta hausnarketa bultzatzea.

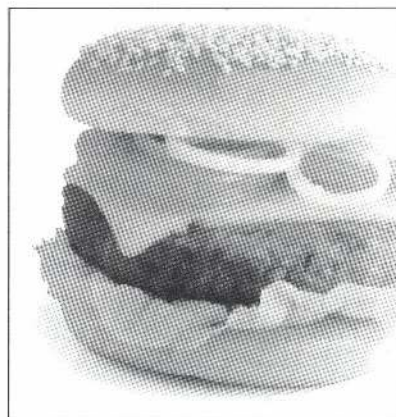
Agurtzane Aiestaran

ERROLDA.- Censo.
ESKURAPEN.- Lorpene. Adquisición.
GOIZTIAR.- Tempranero.
SUSTAPEN.- Estimulación.
EGUNSENTI.- Goiztiria, egunabarra.
XUME.- Apala. Sencillo/a.
XALO.- Ingenuo/a.
BARETASUN.- Lasaitasuna.
ERIZAIN.- Enfermero/a.
LILURATU.- Xarmatu. Encantar.

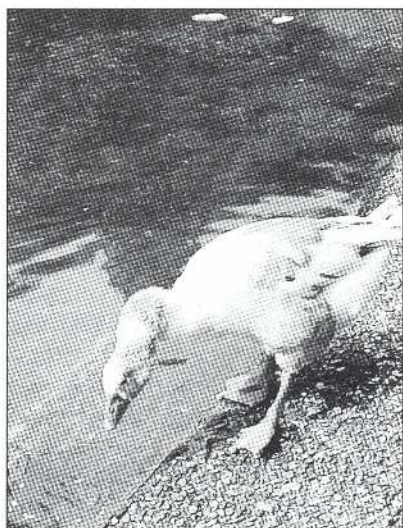
UHOLDE.- Uraldia. Inundación.
GOGOETA.- Hausnarketa. Reflexión.
NERABEZARO.- Adolescencia.
TOLESGABE.- Sin pliegues.
EMAITZA.- Ondorena. Resultado.
EREILE.- Ere(n)+le. Sembrador/a.
UZTA.- Cosecha.
ARDATZ.- Eje.

SANDWICHAREN JATORRIA

Jhon Montagu, Sandwich kontea (London, XVIII. mendea). **1** **jokozale porrokatua** zen, eta honen ondorioz, egunak **ematen** zituen batere jan gabe. Hala ere, bazuen morroi bat eta halakoetan haragi-zati bat bi **ogi-xerra** artean ematen zion jateko. **Ogitarteko** horri esku batekin heltzen zion bitartean, bestecarekin jokuarakin jarraitzen zuen jo eta ke.

ARTIBOKO ARGAZKIAK

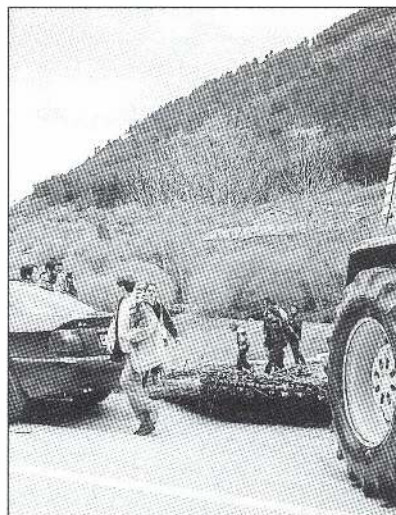

ANTZARA URETAKO HEGAZTIA

1 Europako iparraldean San Martin egunean jaten da. San Martin ihes egiten ari zen eta antzara-**abeletxe** batean ezkutatu zen. Han zegonean antzarak karraka hasi ziren eta harrapatu egin zuten. Ingalaterran, San Martin egunean **barau**-eguna zen eta arraina jaten zuten. Antzara uretako hegaztia dela-eta jaten zuten.

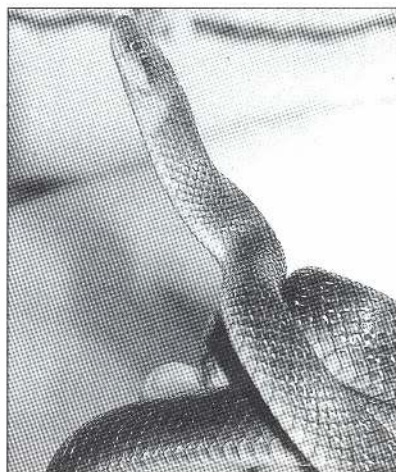
PINABURUAK BRONKITISA SENDATZEKO

Bronkioak garbitzeko hiru **pinaburu** sartu behar dira hiru litro uretan eta ura erdira jaitsi arte **egosi**. Ur horrekin **zapi** bat busti eta zabal zabal jarri behar da bularrean eta poltsa bero bat gainean. Gau batean bularrean eta hurrengoan bizkarrean jarri behar da hilabetez.

SUGEAREN LARRUAZALA

Nahiz eta gaur egun zaila izan suge bat eskuratzea, hori **lortzen** duenak buruko mina **arindu dezake**, animaliak larruazala **aldatzen** duenean lurrean utzitakoa **kopetan** jartzen badu.

ARIGERA

2 Elgoibarko lau erakunderen artean egiten ari diren proiektua da. Elgoibarko udala, Izarra kultur elkarte, A.E.K eta udal euskaltegiak dira **ekimen** honen **antolatzaileak**. Proiektu honi duela denbora dextente eman zioten hasiera, halare, iaz udaletxean aurkeztu eta onartu zuten. **Aurkezpen** publikoa aurtengo urtarrilaren 22an egin zuten, Arigera txotx ekitaldian.

aparte, kalean ere beste zenbait aktibitate bultzatuko dituzte, besteak beste, hitzaldiak, irteerak, ikastaroak, lagunarteko ekitaldiak, etab...

Hiru urteko epea jarri diote proiektu honi. **Emaitza** onak **jasoko dituztelakoan ari dira** partaide guztiak "Arigeran".

Helbide honetara bidali behar da:

HABE aldizkaria
Vitoria - Gasteiz kalea, 3
20018 DONOSTIA

Bertan euskaltegiak euskaldunberriak, herriko euskaldunzaharrak eta beste erakundetako zenbait **partaide** elkartu ziren. Proiektu honen **helburua**, euskara ikasten ari direnei laguntzea da. Hainbat ikaslek urte mordo bat ikasten eman ondoren, **utzi** egiten dio **ikasteari**. Beste askok maila ona **lortu** arren, ez du **erabiltzen**. Beraz, ikasten ari den jendea euskaldun giroan motibatuta mantentzea da ekimen honen **ardatza**. Proiektu honetan jardura desberdinak eramango dira aurrera. Euskaltegiak egiten diren ekintzaz

Izen-deiturak.....

Identifikazio Fiskalaren Kodea / Estatuko Nortasun Agiria.....

Kalea..... Zebakia..... Probintzia.....

Herria..... Posta-kodea.....

HABE aldizkaria jaso nahi dut exean. (Urtean 11 ale: 3.400 pezeta)

Honela ordainduko dut:

☐ Errenbolsoz

☐ HABEren izenean luzaturiko txeki bidez

☐ Transferentzi bidez (Kutxa 2101.0381.01.0003069002)

☐ Kontu korronte bidez

Bankua edo Aurrezki Kutxa.....

Sukurtsala..... K. D.

Zebakia.....

OHARRA: Egin daiteke harpidetza HABENET-en bidez ere: www.habe.org

Argazkia: "Arigera" k utzia

EKIMEN.- Inicitiva.
ANTZOLATZAILE.- Antola(tu)+tzaille.
Eratzaillea. *Organizadorka*.
AURKEZPEN.- Aurkez(tu)+pen.
Presentación.
PARTAIDE.- Kidea. *Miembro*.
HELBURU.- Xedea, asmoa.
IKASTEARI UTZI.- Dejar de aprender.
LORTU.- Erdietsi. *Obtener*.
ERABILI.- Utilizar.

ARDATZ.- Eje.
EMAITZA.- Ondorena. *Resultado*.
JASOKO DITUZTELAKOAN ARI
DIRA.- Jasoko dituztela uste dute.

Hondarribian bertsoa hurbiltzen

2

*Zergatik eskatu dut
goizean bonbona?
Udaberrian beti
eguraldi ona.*

Euskaltegiro goaz
jantzi minigona,
Udaberrian beti
eguraldi ona.

Triste bizi naiz eta... hasten den
bertsoa kantatzeko doinuarekin
abestu zituzten Hondarribiko Udal
Euskaltegiro ikasleek eurek
egindako goiko bi bertso-zatiak.
Izan ere, Anjel Mari Peñagarikano
eta Jokin Solozabal joan ziren
egunean eguraldi **aparta** egin zuen.

Bi bertsolariek bertsoaren nondik
norako batzuk azaldu zizkieten
ikasleci. Batzuk EGAKoak ziren,
baina bazeuden behe eta erdi
urratsetakoak ere. Jokin
Solozabalek neurria zer zen azaldu
ziren Peñak idatzitako *Triste bizi
naiz eta...* **ahapaldi** horren gainean.
Eta **arbeleko** bertso hari silabak
kontatu zizkieten, lehen bertso-
lerroak, hirugarrenak, bosgarrenak
eta zazpigarrenak zapina silaba, eta
besteak, errimadunak, seina. Errima
edo hots-kidetasuna **zertan zetzan**
ere azaldu zieten. Horretarako
ikasle batek hitz bat esan zuen, eta
horrekin errimatzen zuten hainbat
hitz esan zituzten **ikaskideek**,
batzuk besteak baino aproposagoak:
atea, katea, haizea, saga... Hitz
guztiak hots-kidetzat zituzten
hainbat ikasleek. Eta horixe azaldu
zuten, zergatik ziren hitz batzuk
besteak baino egokiagoak
errimarako.

Ondoren, Solozabalek bertsoa nola
egiten duten esan zuen, ikasleek
esandako hitzak baliatuz. Lehenik,

bukaerako bertso-lerroak pentsatu,
gero, azkenaurerako errima pentsatu,
eta azkenik hasieratik hasi bertsoa
osatzen, ri-rau batean egin zuen, 5-
-10 segundotan, bertsoen berririk
apenas ez zuen neska ikasle bat **zur
eta lur utziz**. Peñak bertsoa
geziarekin alderatu zuen:
Geziaren muturra bat dator
bertsoaren hasierarekin, baina
geziak, bertsoak **legez**, erdiko
ardatz ondo izan behar du,
hautsiko ez bada, eta azkenik,
punta dago, bertsoaren bukaerako
kolpea.

Tokian tokiko giroa

Bertsolaritzaren beste **ezaugarri**
bat ere ez zuten ahaztu Jokinek eta
Anjel Marik. Hau
da, **uneari** lotzea.

Horretarako
udaberria, eguraldi
ona aipatu zuten,
halakoxea baitzen
orduko eguraldia,
eta kantatzen ari
diren tokia gogoan
izatea. Horregatik,
bertso baten hasiera
hauze jarri zuen
Peñak.
*Hondarribiak badu/
dirudunen fama.*
Hurrengo bi bertso-
lerroak idatzi
zituzten ikasleek
irakasleen
laguntzarekin. Eta,
bertsotan ofizioka
ere aritzen baitira
bertsolarik,
Hondarribiarekin
eta itsasoarekin
lotutako gai bat
aukeratu zuten,
sare pelagikoak.
Ikasleak bi taldetan
banatu eta talde

bakoitzarekin bertsolari bat aritu
zen, elkarren kontra eginez.

Azkenik, bertsolariek oso **berezko**
duten teknika bat baliatu zuen
Peñak. Hots, entzundako azken
bertsoa aprobetxatzea beste berri
bat sortzeko. Eta sare pelagikoen
alde kantatutako azken bertsoa
hainbat hitz eta ideia erabili zituen
Aznar-i bertsoa botatzeko. Izan ere,
Aznar izan baitzen ikasle batek
bertsotarako aukeratu zuen gaia.

Eta hau guztia umore-puntu
mesedegarri batekin, ze ez duzue
esango goiko bi bertsoek umorerik
ez dutenik, ezta?

Umorea gauza ederra da euskara ikasteko.

APARTA.- Bikaina. *Extraordinario/a*.
AHAPALDI.- *Estrofa*.
ARBEL.- *Pizarra*.
ZERTAN ZETZAN.- (Aditza: etzan).
En qué consistía.
IKASKIDE.- Ikas(i)+kide. Ikasketa-
laguna. *Compañero/a de estudios*.

ZUR ETA LUR UTZI.- Zeharo
txundituta utzi. *Dejar de una pieza*.
GEZI.- *Flecha*.
ALDERATU.- Erkatu. *Comparar*.
LEGEZ.- Bezala. *Como*.
ARDATZ.- *Eje*.
HAUTSIKO EZ BADA.- *Para que no
se rompa*.
EZAUGARRI.- Berezitasuna.
Característica.

UNE.- *Momento*.
SARE.- *Red*.
BEREZKO.- *Natural*.

Kamel ZIANI

2 Kamel Ziani 26 urteko maratoi-korrikalaria dugu. Rif mendietako Alhucemas herrian jaio zen. Gurasoak eta bera ere bereberrak dira. Bi urte zituela etorri ziren Euskal Herrira bizitzera, Oriora.

Betidanik bizi izan da kirol-giroan. Umetan futbolcan ibiltzen zen, korrika **arina** eta **trebea** zen, golak sartzen, ordea, ez zuen askotan asmatzen. Horregatik judoa gustukoa zuenez, horretan hasi zen eta urteak **eman** ditu kirol horretan.

Judo-txapelketetan, lehiakideak altuagoak ziren bera baino. Beraz, **argal** bazegoen ere, are argalago egon behar zuen arerioei aurre egiteko. Nola? Kiloak galduz. Nola galdu kiloak? Korrika eginez. Eta, hala, lasterketa batean hartu zuen parte Getarian, eta irabazi. Hori 18 urte zituela. Garai hartan, lan-orduz kanpo egiten zituen entrenamenduak. Baina, lanean ordu **dezente** ematen zuenez, lana utzi behar izan zuen, **bete-betea** aritzeko kirolean.

Orain, goiz eta arratsaldean entrenatzen da. Lasterketen arabera, prestaketak desberdinak izaten dira. Maratoia denean, 220 km egiten ditu astean zehar. Krosa denean, ordea, 160 bat km.

Elikadurari buruz galdetu diogunean, bere burua asko zaintzen duela erantzun digu, korrikalaritza oso disziplina haundiko kirola baita. **Barazkiak**, pasta, fruta eta janari makrobiotikoa oso ditu gustuko.

Sorterria ez du ahaztuta, joaten da familia bisitatzen eta aitzakia horrekin oporrak pasatzen ditu lasai hango paraje ederretan.

ARGAZKIA: HABE

Zaletasunen artean, musika eta irakurtzea asko gustatzen zaizkio.

Etorkizunari begira, gogor jarraitzeko asmoa du, indarrak ez zaio falta, behintzat. Seulen hirugarren postuan gelditu bazen ere, datorren urtean munduko

maratoi-txapelketan hartuko du parte, eta marka onenetakoa **egingo duelakoan**, ahaleginik haundienaz saiatuko da. Guk ere hemendik horixe opa diogu.

ARIN.- Bizkorra, azkarra. Agil.
TREBE.- Iaioa. Hábil.
EMAN.- Iragan. Pasar.
ARGAL.- Mehea, meharra. Flaco/a.
DEZENTE.- Franko. Bastantes.
BETE-BETEAN ARI.- Erabat emana bizi. Dedicarse por completo.
ELIKADURA.- Alimentación.
BARAZKI.- Ortuaria. Verdura.
SORTERRI.- Jaioterria. Lugar de

origen.
EGINGO DUELAKOAN.- Creyendo que hará.

URKULUTIK UGARTEGIRA eta KURUTZEBERRIRA

3 Aspalditik nuen Zaiako mendietan dagoen Degurixa eta inguruko paraje ederra ezagutzeko gogo. Banekien oso leku polita dela, bukolikoa, lasaia, Leintz haranean bizi direnek oso maite duten atsedeen-leku **paregabea**. Erabakia hartu nuen eta joan egin nintzen, argazki-makina hartuta, apirileko lehen egunetan. Eguraldia nahasi samarra zen, txarra, euria goian-behean, ez zuen **atertzen** eta haizeak zakar **astintzen** zuen.

ARGAZKIAK: Santiago Yaniz

Urkuluko urtegia.

Etxean motxila bete eta gauerako Urkuluko **urtegi**an nintzen. Gau osoan Goroetako **hontza** izan nuen lagun eta animatzaile, **eguna zabaldu** zuen arte. Zerua ilun samarra zegoen, baina tarteka-tarteka eguzkia piska bat azaltzen zen, baina bererehala ezkututzen. Une batez ikusi nuen eguzkia Arangioko harkaitzak argitzen eta **laztantz**en. Zalanta-izpirik gabe aurrera egin nuen urtegiaren ondoko pistan barrena, Arbeko errekatxora arte. Urtegiako **ahateak** ez ziren isiltzen, eta txoriak han zebiltzan txioka eta jolasean elkarrekin.

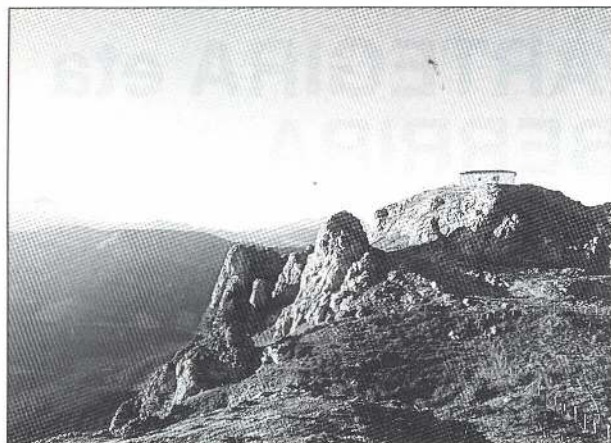
Aldapa gogor bati heldu behar izan nion, Ugartegira joateko.

Hor daude Gipuzkoako baserri altuenak, 760 metrotan, hain zuzen. Baserriak egon badaude, baina hutsik aspalditxotik, hain urruti bizitzea ez baita batere **samurra**. Horregatik, hangoek kaleko bidea hartu dute erosotasunaren bila.

Baserri horiek oso urruti daudela eta, bada pasadizo polit bat, Luis Pedro Peña Santiago etnologo **ibiltari** ezagunak kontatu ziguna, aspaldian gertatua. Goroetako Bikarioari Ugartegiko norbait gaixotu zela abisatzen ziotenean, berehala joaten omen zen **eliztar** gaixoari bisita egitera. Baina Sakramentuak denak batera ematen omen zizkion gaixoari, berriro joan beharrik ez izateko: Aitortza, Eukaristia eta Azken Igurtzia, denak biae batean. **Gotzainak**, Goroetara bisitan joan

zitzeaion batean, galdetu omen zion ia zergatik egiten zuen hori. Apaizak, baserri haiek oso urruti zeudela, bi orduko aldapa latza igo behar zela, erantzun. Jardun horretan ari zirela, Ugartegiko baserriar bat etorri omen zen zen, apaizaren bila, haurtxo jaioberri bat oso larri zegoela. Orduan Gotzainak esan omen zion **bikarioari** lehenbailehen joateko eta Sakramentuak denak haur gaixoari emateko, gotzainek ematen duten Sendotzako Sakramentua ahaztu gabe.

Ni ere ederki izerditu nintzen mendi-tontorra harrapatzerako. Ugartegiko Erdikoetxe, Penpelin eta Bekoetxeko baserrien aurretik pasa, eta aurrera egin nuen. Borda baten aurrera iritsi nintzenean, eskuinera

Gurutze Santuaren ermita.

Axtrokiko kaikuak.

hartu nuen, pago artean barrena.
Euria gogotik ari zuen, lurra urez
aseta zegoen. Ez zuen atertzeko
itxurarik. Aurrera egin nuen,
beharko egin!

Halako batean, basotik
atera nintzencan, Kontrastako
mendi-lepoa ikusi nuen, Andartoko
mendi-**hegalean**. Azkenik,
Degurixara iritsia nintzen. Ez
zitzaidan damutu, parajea hain da
ederra: zelai zabal bat, bost edo sei
borda, mendiko haitzek inguratua:
Andarto, Maiputz, Atain, Arlutz,
Aranguren. Hura bakardadea eta
isiltasuna! Haizea hotza zen eta
pareta lehor baten kontra, mokadu
bat jan nuen. Udaberriren bateko
eguraldi on batean Degurixara,
itzuliko nintzela erabaki nuen,
ardien zintzarri-hotsak entzutera.
Horixe **agindu** nion nere buruari.

Itzuli eta ilunarekin batera
iritsi nintzen Urkuluko urtegira.
Mendian behera nentorrela,
inguruko auzoen toponimia
bereziari erreparatu nion: Goroceta,
Goronaeta, Otalora...

Aizorrozko bidean

Eguraldia txarra bazen ere,
Aizorrozko parajea ere ezagutu
behar nuela pentsatu nuen.

Banekien Aizorrotz mendia Arlaban
mendatearen eta Leintz-Gatzagaren
gainean dagoela. Banekien, baita
ere, paraje horretako aurrehistoria,
baseliza eta istorio misterioitsuak
balio handikoak direla. Horrek
erakartzen ninduen, horrek
bultzatzen hara joatera.

Biharamunean

Eskoriatzatik abiatu nintzen.
Bideska bat hartu eta Mendiolako
kaskora igo nintzen. Elizondoko
Uxarte tabernaren aurrean egonaldi
bat egin nuen, inguru eder eta
menditsuari begira. Santa Kruz
apaiz famatua etorri zitzaidan
gogora, egin zituen **balentriak**,
haren pasadizo xelebreak.
Aramaioko kartzelatik ihes egin
zuen batean, Bolibarko apaiz-etxera
joan zen babes bila. Meza eman eta
otoitzean egoten zen elizan, edo
otoitz-itxurak egiten eta bere
mendeko soldaduei aginduak
ematen.

Mendiolako Arenao etxeko
epelean pasa nuen gau hotz eta
euritsu hura. Gorputzari atsedenaldi
gozo bat eman eta hurrengo goizean
Bolibar auzora joan nintzen, handik
Aizorrotz mendia igotzeko.

Hilerriaren ondoko bidea hartu
nuen, Agiriano baserria atzean utzi

eta Gomitx iturrira iritsi nintzen.
Primeran ikusi nuen handik mendi-
-tontorrean dagoen Gurutze
Santuaren ermita. Ordu bete behar
izan nuen **gailurra** zapaltzeko

Garbi ageri dira oraindik,
mendiko harkaitz-azpi batean
aspaldi egindako **indusketa** baten
arrastoak. Giza hezur eta
erromatarren garaiko zilarrezko
dozena-erdi bat txanpon aurkitu
zituzten. Diru horiek ez daude han
jakina.

Denbora asko ez dela
egindako bigarren miaketa batean,
Erdi Aroko txanponak azaldu ziren,
baita beste zenbait gauza ere.
Horiek guztiak, Jiménez de Rada
apezpikuak dioenez, gipuzkoarrek
Gaztelako Alfonso VIII.ari
entregatu zizkioten, lur horiek
Nafarroako Erregeari kendu
zizkionean.

Aizorrozko gailurrean
Gurutze Santuaren ermita dago,
askotan tximistak hondatua, beste
hainbestetan konpondua.. Oraindik
ere maiatzaren 3aren ondorengo
igandean, erromeria ederra egiten
dute urtero-urtero. Mendizale eta
erromes **fededun** asko joan ohi da
egun horretan Meza entzutera,

EURIA GOGOTIK ARI ZUEN.- *Llovía
a cántaros.*

BEHARKO EGIN! - *¿Qué remedio que
hacer!*

HEGAL.- *Falda, ladera.*

AGINDU.- *Hitz eman. Prometer.*

BASELIZA.- *Ermita.*

ERAKARRI.- *Atraer.*

BIHARAMUN.- *Hurrengo eguna. Día
siguiente.*

BALENTRIA.- *Hazaña.*

OTOITZ-ITXURAK EGIN.- *Fingir
rezar.*

HILERRI.- *Kanposantua.*

GAILUR.- *Erpina, tontorra, goiena.*

INDUSKETA.- *Excavación.*

FEDEDUN.- *Fede+dun. Creyente. Era
berean: dirudun, hartzekodun,
bizardun...*

ondoren "Lignum Crucis" Jesus hil zuten gurutze-pusketari **mun eman** eta apaizaren **ekaitzen** kontrako konjuroan parte hartzera.

Handik jaitsi eta Bolibarrera etorri nintzen. Migel Goiaingeruaren eliza polita da, zurezko **sabai** borobildua ere ederra, leihoa erromanikoa da eta gotikoaren zenbait **aztarna** ere ageri dira. Hortik gertu daude Axtrokiko haitz ezagunak. Hor aurkitu zituzten, **halabeharrez**, "Axtrokiko Urrezko Kaikuak". Burdin Arokoak dira, 800-500 urte K. a. ikusgarriak, baina ez ikusgai, Madrilgo Museo Arkeologikoan baitaude. Zorionez, izan nuen behin urrezko kaiku horiei argazkiak egiteko pribilegioa.

Kurutzeberriren bila

Oraindik beste mendi-tontor batera igotzea geratzen zitzaidan. Hara joateko, Mendiolan **porlanezko** pista bat hartu nuen, Uriagako baserri aldera daramana. Hor bukatzen da pista, hortik aurrerakoa mendi-bidetik egin behar da. Hortik joaten dira **erromesak**, maiatzaren 6an, San Juan Txiki edo San Juan ante Portam Latinam izeneko ermitara, otoitz egitera. Aurrera egin eta Udalatzako zelaitik gora Apotzako tontorrera iritsi nintzen, eta handik Elorretako Haitzara. Berehala ikusi nuen aurrez aurre Kurutzeberriko gurutze handia.

Aretxabaletako gazte batzuek, "gorbata berdedun" **ezizenez** ezagunak, **eraiki** zuten gurutzea 1928ko irailaren 18an. Hasiera batean puskak idiak uztartuta garraiatu zituzten ahal zuten lekuraino. Gero, idientzako moduko biderik ez, eta eskuz igo behar goraino material guztiak. Emilio Larrañaga jaunak, Aretxabaletako bikarioak, bedeinkatu zuen gurutzea. Handik 25 urtera, jai-giro ederrean ospatu

Aizorrotz.

zituzten **zilarrezko eztaiak**. Eta 1978.urtean, urrezkoak.

gabe itzuliko nintzela Degurixara. Eta hala egitea espero dut.

Hor bukatu zen Leintz Garaiko nire ibilaldia. Etxera buclatu aurretik, Eskoriatzako kale zaharretan ibili nintzen, eta nere buruari berriro agindu nion, luzatu

Santiago Yaniz
(Erredakzioan euskaratua)

Eskoriatza.

MUN EMAN.- *Besar con respeto.*

EKAITZ.- *Zirimola, denboralea.*

Tempestad.

SABAI.- *Techo.*

AZTARNA.- *Zantzua. Vestigio.*

HALABEHARREZ.- *Por casualidad.*

PORLAN.- *Cemento.*

ERROMES.- *Peregrino/a.*

EZIZEN.- *Izengoitia. Sobrenombre, apodo.*

ERAIKI.- *Jaso, altxatu. Construir.*

ZILARREZKO EZTIAK.- *Bodas de plata.*

3 1.- Zure iritziz, zein izan zen 1999an turista gehien hartu duen herrialdea?

- A) Frantzia
- B) Espainia
- C) Txina

2.- **Bihotz-taupadak azkartzea, zorabio-sentsazioa...** fobien sintometariko batzuk dira. Fobia-mota asko dago munduan. Esaterako, zer da *keratunofobia* izenekoa?

- A) Azukrearen fobia
- B) Trumoiaren fobia
- C) Zaborren fobia

3.- **Sakelako** telefono horiek doan banatzen dituztela dirudi... Tokirik ustekabekoenetan entzun dezakezu txirrin **gogaikarria**... Gogoia ematen du... Zera, badakizu zenbat lapurtzen dira hilean Parisen?

- A) 100
- B) 200
- C) 400

4.- Dena den, Japoniako etxe batek merkatuan laster jarriko duen asmakuntza batek sakelako telefonoen salmenta **murriz** dezake... Hemendik aurrera **nekez** esan ahal izango du batek, egia ez bada, harako hura: "Ez, maitea, bilera guztiz garrantzitsua dut eta beranduago iritsiko naiz". Zer ote da asmakuntza hori?

- A) Telefonoari **erasten** zaion gezur-detektagailua
- B) Telefonoari erasten zaion pantaila eta kamara txiki batzuk, telefonoaren bi aldeetan direnek elkar ikus dezaten

5.- Lehenengo giltzak **zurezkoak** izan ziren. Zegozkien sarrailekin batera asmatu ziren, noski. Baina non?

- A) Pertsian, K.a. 800 urte inguru
- B) Antzinako Txinan, Hsia dinastiaren garaian, K. a. 2000 urte inguru
- C) Antzinako Egipton, duela 4.000 urte inguru

6.- Plastikoa edozertarako erabili ohi ditugu eguneroko bizitzan. Bai, baina noizkoak dira? Nork asmatuak?

- A) Txinan, K.o. X. mendean erabiltzen hasi ziren
- B) Alexander Parker-ek lortu zuen lehenengo plastikoa 1862an
- C) Philip Turner-ek lortu zuen lehenengo plastikoa 1923an.

7.- Río de Janciro semaforo gorrietan gelditzen zen

jendeari lapur ez ziezaioten neurri bat hartu zuten agintariek iaz. Zein?

- A) Semaforoak itzaltzea gaueko hamaiketarik goizeko bostak arte
- B) Rioko semaforo guztiak kendu dituzte
- C) Telebista-kamara jarri dute semaforo guztietan

8.- Ondoko lau esatera zaharrak bi zatitan ematen dira, zeuk ordena egokian jar ditzazun.

Etxe hutsean, ...	...etxe hutsak bihotz-min
Etxe beteak atsegin, ...	...okela gutxi eltzean
Etxe hutsean, ...	...andre txarrik ez dago
Etxe betean...	...maiz gerla

9.- Chicagon eginiko ikerketa baten arabera, lo gutxi egiteak zera dakar...

- A) **Gizentasuna**
- B) Tentsio altua
- C) Zahartzea

BIHOTZ-TAUPADA.- *Latido del corazón.*
 AZKARTU.- Bizkortu, arindu.
 ZORABIO.- *Mareo.*
 SAKELA.- Poltsikoa.
 GOGAIKARRI.- Aspergarria. *Fastidioso/a.*
 MURRIZTU.- Gutxitu, urritu.
 NEKEZ.- *Difícilmente.*
 ERANTSI.- Gehitu. *Añadir.*
 ZUR.- Egurra. *Madera.*

ELTZE.- Lapikoa. *Olla.*
 GIZENTASUN.- Loditasuna. *Obesidad.*

10.- *Wagner entzuten dudanean Polonia inbaditzeko gogoak ematen dit.* Noren hitzak?

- A) Adolf Hitler
- B) Jörg Haider
- C) Woody Allen

11.- Zenbat *mareta beltz* jasan du Frantziak azken 32 urteetan?

- A) Sei
- B) Zortzi
- C) Hamabi

12.- Ba ote dakizu zer esan nahi duen *ketchup* hitzak? Nondik dator?

- A) *Gustua* esan nahi du malaysieraz
- B) *Harrapa ezak/ezan!* esan nahi du *pidgin english* hizkuntzan
- C) *Mina* esan nahi du nederlanderaz

13.- Susmatu, susmatzen genuen, baina oraintsu **egiaztatu** da zientifikoki: emakumeak gizonak baino okerrago orientatzen dira. Izan ere, Alemaniako zientzilari batzuek frogatu dute emakumeek denbora gehiago sartzen dutela labirinto birtual batetik ateratzen. Zer dela eta?

- A) Ezkerreko hipokanpoa erabiltzen ez dutelako
- B) Heziketa-kontua da: panpinekin jolasten eta, kalera mutikoak baino gutxiago atera eta gutxiago **trebatzen** dira horretan
- C) Horretarako arrazoia argitu gabeko misterio bat da oraindik

14.- Txinako gastronomian guztiz preziatua da "*Dragoiaren eta tigreaken arteko borroka*" deritzan platera. Nolanahi ere, jatetxe txinatarren batcan, plater ori eskaintzen badizute, jakin ezazu horren osagai nagusia zera dela...

- A) Ahatekia, ahate-haragia
- B) Txakurkia, txakur-haragia
- C) Katukia

15.- Ajay Ghoshh indiarra marka triste baten jabea da, Kalkutako Auzitegian ikusi denez. **Zertan datza** delako marka hori?

- A) 37 urtetan zehar burutu 500-600 pertsonaren hilketak **leporatu** zaio
- B) 37 urte pasa du presondegian inolako auzirik gabe

C) 37 aldiz ezkondu da Indiako estatu desberdinetan

16.- Joan den abenduan Errusiako Duma-k, Parlamentuko Ganbarak, zerbait **debekatu** duen lege bat onartu du. Zer debekatu, hain zuzen?

- A) Etxeko animaliak haragitarako erabiltzea
- B) Alkohola zuretik ateratzea
- C) Modan jarri den ohitura bat: taberna berriei *Ieltsinen Paradisua* izena jartzea

17.- Alemaniak Bangkok duen enbaxadak jakitera eman duenez, 1999an chun turista baino gehiago hil ziren Tailandian...

- A) ...krokodiloen erasoan ondorioz
- B) ...bertako janaria eta edariak neurri gabe hartzeagatik
- C) ...Viagra eta sexuaren gehiegizko kontsumoagatik

18.- Sienta Telecom izeneko Vaticanoarekin elkarlanean ari den telefonia-konpainia bat da. *Joan Paulo II.a* izeneko telefono-txartela saltzen du. Zer **ezaugarri** berezi du txartel horrek?

19.- Sao Pauloko Marcelo Rossi apaiz katolikoak, **soinketa**-irakasle ohiak, meza-mota berria asmatu du, bai eta praktikara eramanez izugarritzko arrakastaz. Zer-nolako mezak dira horiek? (Pista-argibide bat: osasuntsuak dira, guztiz).

20.- Australiako medikuntza-ordenak ez ditu onartu Clinical Beauty, kirurgia plastikoan adituriko etxeak, golf-lehiaketa bateko irabazleei eskaini zizkien sariak (bat emakumezkoentzat, beste bat gizonezkoentzat). Zer ote ziren sari horiek?

Luis Manterola

Soluzioak: 46. orrialdean

Ni Euskadiko Ezkerrako militantea izan nintzen

3 Ni Euskadiko Ezkerrako militantea izan nintzen. Institutuan nengoen eta nire irakasle gehienak Partidukoak ziren, eta nik **miretsi** egiten nituen neure irakasleak. Euskadiko Ezkerran sartu nintzen, beraz, hamasei urte bete berrian. Ez zen kapritxoia izan, ez. Marxista nintzen, izugarri marxista. Gordetzen dut, oraindik ere, garai haietako *Manuscritos de economía y filosofía* liburuaren ale zahar ia **birrindua**, boligrafo urdinez zakarki azpimarratua, Alianza Editorial-ekoa.

I

Kartelak pegatzera ateratzea zen gehien gustatzen zitzaidana. Auzoa kartelez estaltzen genuen. Haiekin konparatuz, gaur egungo hauteskunde-kanpainak gatzik gabekoak iruditzen zaizkit. Hiria kolorez betetzen zen, orduan, eta ezin zen **horma** librerik aurkitu. Kartelik ez zegoen paretetan, pintadak ziren nagusi. Atsegin nuen pintadak egitea ere. Gogoan dut "E" letraren plantila handi txillidarrari eutsi ohi niola, **kideren** batek hormaren zati hura beltzez margotu bitartean. Eta pinturaren usain sarkorra. Behin batean, gaucardi aldera, kartelak pegatzera irten ginen. Nik, beti bezala, kola-ontzia garraiatzen nuen. Lau edo bost ginen. Kanpainaren gorabeherak komentatuz, auzoa goitik behera zeharkatu genuen. Mikelek bere betiko kontuaz hitz egin zigun, noski: sozialdemokraziarena ez zela hain ideia **zatarra**, ez geniola hitzari beldurrik izan behar, garai berrietara egokitu beharra genuela, jendearengana errazago heldu beharra zegoela, eta Suedia gora, eta SPDa behera. Besteek, gehienetan, barre egiten zioten, **txantxetan** ariko balitz bezala. Beste batzuetan, ordea, oso serio erantzuten zioten Lenin, eta Gramsci, eta -artean ez genekien jadanik erotxean zegoenik- Althusser-en **aipuak** tartekatuz. Ni, elkarriketa sakon horietan, isilik geratzen nintzen, ez nintzen ezer esatera ausartzen. Baina ezin nituen sinetsi Mikelek esaten zituenak, ez nengoen batere ados, eta Mikeli Rosa Luxemburgo sozialdemokratek hil zutela gogorarazteko premia sentitzen nuen. Baina ez nintzen sekulan ausartu. Juan Mari Bandresen aurpegi **irribarretsua** crakusten zuten kartelak amaitu zitzaizkigunean, lokalera bueltan abiatu ginen. Hiribidea zeharkatzera gindoazela, bus-markesina baten ondoan beste talde bat zegoela konturatu ginen, gure kartelen gainean beraienak

pegatzen. Harantz joan ginen. Kanean ez zegoen beste inor. Gerturatzerakoan, APko hiru gazte zirela konturatu ginen. Lana **agudo** egiten saiatzen ziren, eta markesina ondoan argiak piztuta zeuzkan Ford Fiesta batek itxaroten zien. Oso haserre geunden. Ikusi gintuztenean, lana utzi zuten eta, berehala, eztabaidatzen hasi ginen, oihuka. Ez zegoela eskubiderik. Besteen kartelak errespetatu beharra zegoela. Haien kartelen gainean guk ere geureak ipintzen genituela. Demokrazia zer zen ez zekitela. Hiltzaileen adiskideak ginela. **Irainak**. Azkenean, **auskalo** nola, gauzak lasaitu ziren. Beren kartel urdinak despegatu zituzten, eta beste auzo batera joango zirela esan ziguten. Eta errespeto handia zigutela Euskadiko Ezkerrakooi, gurekin ados ez egon arren, benetako komunista bakarrak ginela pentsatzen zutelako. Mikelek **popatik hartzera bidali** zituen. Gero azken pote bat hartzera joan ginen, Zazpira. Klandestinitate-garaiaz mintzatu ginen, luze. Beno, nik ez nuen gauza handiegirik esan, baina miresmenez entzun nituen istorio haiek guztiak. Vietnamitak, **sarekadak**, trabatu egiten ziren pistolak. Gau hartan nire lehenengo patxaran-kopa edan nuen. Heldua sentitzen nintzen, handia, **kemenez** betea. Une zoragarria izan zen. Lauogeiko hamarkadaren hasieran geunden, eta ni harro nengoen, hamasei urte nituelako, Euskadiko Ezkerrakoa nintzelako, eta benetako komunista bat nintzelako.

II

Urtebete beranduago nire lehenengo mandatu garrantzitsua jaso nuen: Txiletik etorri berria zen militante gazte bati lagundu behar nion hirian zegoen bitartean. Europara gurea bezalako partiduen funtzionamendua aztertzeraz **etorria bide zen**. Erromatik zetorren, Democrazia Operaiakoenetik, eta ondoren Madrilera joatekoa zen, PCEkoekin egotera. Partiduetako gaztedien jardura zen gehien interesatzen zitzaiona; gureak gaztedirik ez zuenez, nire kargu utzi zuten: **egoitza** nagusia bisitatu, estatutuen xehetasunak azaldu, bibliotekan genituen liburu eta aldizkariak buruz hitz egin, poteatzera irten... Sandra zuen izena, baina ez naiz gogoratzen ez **abizenaz**, ez eta zein erakunde demontretakoa zen ere. Oso **beltzarana** zen, txikia, fuerte samarra. Txileko gertakariez gauza izugarriak

MIRETSI.- *Admirar.*
BIRRINDU.- *Desegin, hondatu.*
HORMA.- *Pareta.*
KIDE.- *Laguna.*
ZATAR.- *Itxusia, txarra.*
TXANTXA.- *Jolasa, broma.*
AIPU.- *Cita.*
IRRIBARRETSU.- *Sonriente.*

AGUDO.- *Arin, azkar. Aurkakoa: geldo, motel.*
IRAIN.- *Laidoa. Ultraje.*
AUSKALO.- *Batek daki. Véte a saber.*
POPATIK HARTZERA BIDALI.- *Mandar a tomar por.....*
SAREKADA.- *Redada.*
KEMEN.- *Indarra, adorea.*
ETORRIA BIDE ZEN.- *Badirudi etorria zela.*
EGOITZA.- *Sede.*
ABIZEN.- *Deitura. Apellido.*
BELTZARAN.- *Morenola.*

kontatu zizkidan. Eta baita hango paisajeez, animaliez, hegoaldeko zeruan ikusten ziren izarrez. Enamoratu al nintzen? Garai hartan, ezagutzen nituen neska guztiekin maitemintzen nintzen.

Nirekin elkartu eta egin zuen lehenengo gaua? Jertsean neraman Euskadiko Ezkerraren sinboloaren txapa eskatzea; izugarri gustatzen bide zitzaion. Baita niri ere: oso **zikoitza** naiz halako kontuetan, eta banekien metalezko txapatxo horiek lortzen zailak zirela, gutxi egin baitzituzten. Ez dakit lehenengo egunean ze aitzakia eman nion, baina bigarrenegun, Sandraren gaztelaniaren doinu gozoari ezin eutsirik, *pin*-a eskaini nion. **Maileguan** baina: alde egin aurretik itzuli behar zidan.

Astebete egon zen gure artcan. Ez genuen batere gaizki pasatu. Erakusten nion guztia gustatzen zitzaion, eta elkarriketa izugarri sakonak izan genituen. Partiduak soziedadcan eskaini zion azken agurrean, ordea, Mario Onaindiaren ondoan egokitu zitzaion, eta harekin egon zen **solasean** afari osoan. Nik, mahaiaren txoko batean, kristolako patxaran-**atxurra** harrapatu nuen. Ez dakit nork eraman ninduen etxera; bihamuncan, gainera, gurasoen bronka **itzela** agoantatu behar izan nuen. Eta okerrean: ez nuen Sandra agurtzeko **astirik** izan. Ezta, **esan gabe doa**, nire txapa zuri-beltza berreskuratzeko aukerarik ere. Ez dakit zerk jarri ninduen **erretxinduago**.

Sandra beste behin ikusi dut, duela egun gutxi, telebistan. Pinocheten aurkako auskalo zenbatgarren errekurtsioaren berri ematen ari zirela begiztatu nuen, Londresko Bow Street-eko epaitegi aurrean, diktadore-

-ohiaren aurka ari zirenen taldearen erdian, oihuka, eskuekin hiltzailearen irudi iraingarri bat **astintzen** zuela. Urteak igaro badira ere, ezbairik gabe ezagutu nuen. Bideoa martxan jartzeko astia izan nuen, Sandraren oroigarri magnetiko labur bat **erdietsiz**. Lodiago dago, hemezortzi urte zaharrago, eta begirada tristeagoa duela **ematen du** -baina hori telebista-irudi izoztuaren arazoa izan daiteke...-. Saiatu naiz haren **jaka** pegatina eta *pin*-ez betean Euskadiko Ezkerrako nire haren arrastoa topatzen, baina ezinezkoa izan zait. Hori ere irudi **lausogaiaren** arazoa izango da, ziur aski. Gaur gauean berriro saiatuko naiz, Patxiren etxean: sekulako telebistatzarra izateaz gain, bideo hobea du, bost burutakoa, Panasonic.

Ondoren Canal Digitaleko partidua ikusiko dugu: Real Madrid-Barcelona. Itzela izango da. Knokando botila, nire kontu. Hemezortzi urteko whiskya, hi! Auskalo zer ospatzeko. Baina itzela izango da.

III

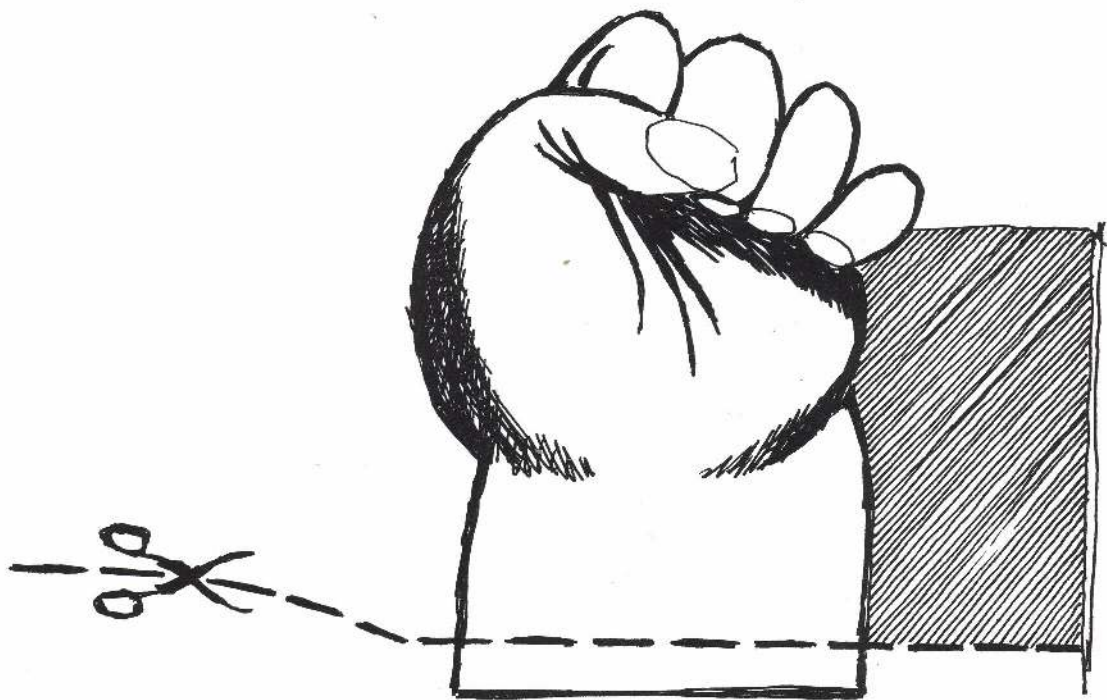
(epilogo gisa)

AZKEN BILERA, EUSKADIKO EZKERRAREN

Nahi ez genuen ia guztia lortu dugu. Eta gehiago dena, nahi genuen ia ezer ez dugu iadanik nahi.

Joseba Sarrionaindia, *Hitzen ondoeza*, 99.

Iban Zaldúa

HABE 302

ZIKOITZ.- Zuhurra. Agarrado/a.

MAILEGU.- Préstamo.

SOLASEAN.- Hizketan, berriketan.

ATXUR.- Mozkorra.

ITZEL.- Handia, gaitza.

ASTI.- Beta, denbora.

ESAN GABE DOA.- Ez dago esan beharrik.

ERRETXINDU.- Ernegatu, amorratu.

ASTINDU.- Harrotu, eragin. Sacudir.

ERDIETSI.- Lograr.

EMATEN DU.- Dirudi. Parece.

JAKA.- Chaqueta.

LAUSO.- Nublado/a.

Zein izen jarriko zenioke zeure buruari?

2 Gurasoek jartzen digute izena, eta gurasoen garaian **puri-purian zeudenak indarra galtzen** joan dira urteen poderioz, eta berriro ere, gurasoen garaiko hainbat izen **berrindartzen** ari dira. Non jaiotzen garen, horrek ere badu zeresana izena jartzekoan, eta **legedia** ere hor egon da, hor dago, **arau** batzuk bete behar baitira egun ere jaioberriari izena ipini nahi zaionean. Jaioberriak, ordea, ezin du bere izenik erabaki, bistan da. Baina **nagusitutakoan**, agian, beste izen bat **aukeratuko** genuke zeure buruarentzat. Baina zein? Horixe galdetu diegu Algotako Jose Antonio Agirre euskaltegiko ikasle hauei.

Leandro Garrido

Gustatzen zait nire izena; aitonaren izena delako jarri zidaten, baina **aldatzekotan**, euskaratu egingo nuke, beharbada: Lander.

ARGAZIAK: HABE

Marta Mardaras

Marta gustatzen zait, baina **gustatuko litzaidake** Lucía deitzea polita eta alaia iruditzen zaidalako, goxua. Horregatik nire alabatxoak izen hori du.

Ainhoa Gorroño

Beti idazten dut **txarto** Ainhoa, h-a lekuz aldatuta, baina asko gustatzen zait. Dena den, beste izen bat aukeratu behar izango banu, Itsaso aukeratuko nuke, oso poetikoa delako.

Cristina Gezuraga

Cristina gustatzen zait, ez dut aldatu nahi; aldatu behar banu, Leonor ipiniko nuke, ama Leonor zelako.

Aitziber Astoreka

Gustura nago neure izenarekin, baina Euskal Herritik kanpora joaten naizenean zaila izaten da esateko. Agian laburragoa jarriko nuke, baina normalean **Aitzi** deitzen didatenez...

Susana Tárrago

Nire izena gustatzen zait, eta oso pozik nago berarekin, baina posible balitz aldatzea euskal izenak gustatzen zaizkit, Zelai, adibidez.

Inazio García

Gustatzen zait Inazio, era askotara esan daitekeelako: Inazio, Iñazio, Iñaki, Natxo, Natxete... Eta Bizkaiko patroia da, orain dela lau urte San Martin de Berriotxoa jarri zuten arte. Baina Inazio tradizio handikoa da.

JARRIKO ZENIOKE ZEURE BURUARI.- *Te pondrías a tí mismo.*

PURI-PURIAN EGON.- *Estar muy de moda.*

BERRINDARTU.- *Volver a tener fuerza.*

LEGEDI.- *Legislación.*

ARAU.- *Norma.*

NAGUSITU.- *Heldu izatera iritsi. Hacerse adulto/a.*

AUKERATU.- *Hautatu. Escoger.*

ALDATZEKOTAN.- *De cambiar.*

GUSTATUKO LITZAIKAKE.- *Me gustaría.*

TXARTO.- *Oker, gaizki.*

ARIES

3 Arroparik dotoreena jantzi eta zoaz enpresak bere langileentzat antolatu duen festara. **Lankide** berriak ezagutzeko aukera **paregabea** da eta nagusiak ere ohi baino eskurago egoten dira horrelakoetan. Hori bai, edaten duzun xanpaina-neurria kontrolatu, badaezpada.

TAURUS

Inori ez zaio gustatzen kate motzcan lotuta ibiltzea. Zergatik ez diozu askatasun pittin bat ematen zure **bikotekideari**? Ez ezazula pentsa bestearen azalari **itsatsita** egoteak maitasunarenugarra piztuta mantenduko duenik. Pospoloak ere itzali egiten dira segundo gutxira.

GEMINI

Eskailerak hironaka igo beharra; goizero landareak **ureztatu** beharra; uneoro ordularia kontsultatu beharra eta beste hainbat behar mania **baboak** besterik ez dira. Bizitza ez da superstizioen arabera antolatutako jolasa. Jantzi lasai alkandora horia eta crosi katu beltza. Zenbakia: 13.

CANCER

Mendira igo, **birikak** bete eta ahalik eta bota oihurik **ozenena**. Sekula baino lasaiago sentituko zara eta aspaldiko itolarriak bere horretan geratuko dira. Gero, eseri patxadaz tontorrean eta txokolatearen zapore gozoarekin denboraz disfrutatu. Botetan zenbat eta **lokatz** gehiago, orduan eta gusturago.

LEO

Izugarri interesatzen zaizkizu etorkizuna asmatzen duten arteek. Halere, ez al da gehiegitxo hipnosia praktikatzea jaio zinenca sentitu zenuena aztertu eta horren arabera zure bizitza berrantolatzeko? Diru-zurupatzaile profesionalek ederki **jo** dizute **adarra**!

VIRGO

Zure baitan dagoen sentsualitatea oso-osorik erabiltzen duzu nahi duzuna lortzeko. Ez da modu txarra, baina gaizki-ulertuak sor ditzakezu inguruan. Jolastea polita da, baina kapritxoak tentagarriegiak direnean, galtzeko arriskua dago. Zuri ez dagokizu beti fitxa mugitzea.

LIBRA

Artista zara gezurrak esaten. Auto-stopcan **suhiltzaileek** hartu zintuztela esatea tira, baina zu haien kamioian zeundela larrialdi bat izan eta sua nola **amatatu** zuten zuzen-zuzenean ikusi zenuela gaineratzea... Aholkua: Pinotxoren istorioa irakurri.

SCORPIO

Gutiz **desorekatua** zaude. Urtebetean bi bider aldatu duzu autoa, **alokairua** ordaindu gabe alde egin zenuen etxetik eta orain zubi baten azpian bizitzeak **xarma** berezia daukala sinestarazi nahi diezu ingurukoei. Gidoigile sartu zarenetik, errealitatea eta fikzioa nahastu egiten dituzu.

SAGITARIUS

Ez gehiegi obsesionatu diruarekin. Lasai asko ordainduko dituzu zor guztiak, inori **mailegu** berezirik eskatu gabe. Txukun ari zara lanean eta berandu baino lehen soldata igoeraren bat izan dezakezu. Hilaren amaierara iristeak ez zaitu larritu behar. **Mezua**: inbertitu burtsan.

CAPRICORN

Unerik aproposena da eskulan-ikastaroren bat egiteko. Aukera-aukeran dituzu oleo eta esmalteari buruzkoak. Ez izan beldurrik eta ez **etsi** umetakoak baino marrazki txarragoak egiten badituzu. Einstein bera ere matematiketan oso **traketsa** omen zen eta gaur egun jenioa da!

AQUARIUS

Argazkilari profesional batengana joan eta esaiozu erretratuak atera nahi dituzula. Gero, naturalitate osoz begiraiozu kamerari eta **irribarrekin** eta begiradarekin jokatu. Noizbait gaztea izan zinela erakutsiko dieten **lekukorik** fidagarrienak izango dira argazkiak zure **bilobentzat**.

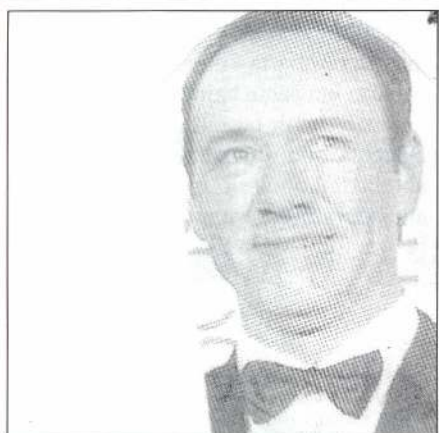
PISCIS

Gezurra da gizonezkoci **ilehoriak** gustatzen zaizkiela eta emakumeen amets guztiak Brad Pittek betetzen dituenik. Kimikak ez du eredu bakarra onartzen eta **aniztasuna** da formularik erakargarriena. Beraz, esaiozu lehenbailehen pertsona horri maite duzula.

LANKIDE.- Laneko laguna.
PAREGABE.- Berdingabea.
Estupendo/a.
BIRIKA.- Pulmón.
OZEN.- Sonoro/a.
LOKATZ.- Lohia. Barro.
SUHILTZAILE.- Bombero.
AMATATU.- Itzali. Apagar.
ETSI.- Amore eman. Ceder, tirar la toalla.

TRAKETS.- Baldarra. Torpe.
BIKOTEKIDE.- Compañero/a, pareja.
ITSATSI.- Pegatxi. Pegar.
ADARRA JO.- Ziria sartu. Tomar el pelo.
DESOREKATU.- Desequilibrado/a.
ALOKAIRU.- Errenta. Alquiler.
XARMA.- Lilura. Encanto.
IRRIBARRE.- Barremurria. Sonrisa.
LEKUKO.- Testigo.

BILOBA.- Nieto/a.
UREZTATU.- Regar.
BABO.- Ergela. Tonto/a.
MAILEGU.- Présiamo.
MEZU.- Mensaje.
ILEHORI.- Rubio/a.
ANIZTASUN.- Pluralismo.

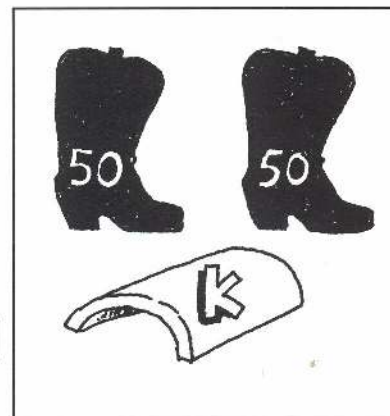
*Izena	Y	Noiz-nahi	Y	Amodio-aren jainkoa	Gasolinak hainbat du	Y
	Zirkirik ez		50		Bat	
		Y		Y	Y	
Bost		Guzti			Tona	
Soinketa		Mea-langilea			Egoera berean jarraitu	
	G	M	N	A	S	I
	I					A
Gogoratzekoak	Y	Kanpo	Y	No	Radona	
Boz		Oliba-zuku		*Deitura	Joal-dunen kapelu	
		Y		Y	Oinaze-oihua	... Te King
					Bokala	Doku-mentua
Galderetan		Arrailatu		Y		Y
Ez ahala		Sudurkaria				Erramu
		Y		Kontso-nantea	Leku, puntu	Y
				Jira erdian		
Tori		Agentzia ezaguna		Y	Ez out	Dardarkaria
Infusio-mota		Bigarrena			Labore-mota	Azkena, bikoizturik
		Berriro hartze			Y	Y
		Antolatu				
Zer		Y		Grekoa eta burdin-bidekoa	Uste	
Itzulua				Antzu	Indonesiako uhartea	
		Y		Janaririk ez hartzea		Une erdian
				Bokala		Iodoa
Alferra				Y	Borobila	Y
OTAN					Indioa	
				Zuhaitz-mota		Grande, Rojo, Bravo...
				Kontso-nantea		Zilarra
					Y	Kontso-nantea
						Italia
Txerriak egiten du				Y	Ez berandu	Y

POEMA PRESOA

Zatika emandako erantzunak osatu ahala, eraman itzazu letra zenbakidunak goiko taulara –adibidean bezalaxe– eta B. Gandiagaren olerkitxo bat aurkituko duzu.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14							
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29						
30	31	32	33	34	35	Z ³⁶	E ³⁷	M ³⁸	A ³⁹	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50

JEROGLIFIKOA

Zer edaten zenuten?

Lan egitean botatzen da

Euria dakar

Bukatu

Haize emateko tresna

Landare igokaria

Alde ezkutu bat du

Bizitza osoa besteren buruan jotzen pasatzen du

Egoki, dotore, lirain

Etorkizuna, askoren ustez

Duela gutxi amaitu da

Erraz beldurtzen da

Apropos

Jakituriararen (edo porrotaren) abiapuntua

Eromenezko egoera igarokorra

Abila

Mehatxua

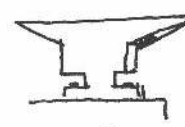
Zerbaiteko gaitasuna

Lasaitu

Berrir

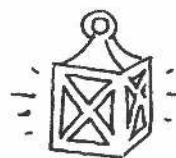
Kontinente beltza

I	1	2	3	D	I
H	O	4	E	I	5
A	6	7	8	9	U
H	10	U	11	P	O
H	12	13	T	Z	A
I	L	14	R	15	I
M	16	I	17	U	A
L	E	R	18	19	N
B	E	L	20	21	A
M	22	23	24	E	A
I	Z	25	26	I	A
27	A	H	28	T	A
E	S	29	O	L	30
A	31	32	D	I	O
T	33	34	B	35	A
Z ³⁶	E ³⁷	M ³⁸	A	I	A ³⁹
A	N	40	Z	41	42
43	A	R	44	T	U
O	45	46	47	R	A
A	F	48	49	50	A

LETRA-ZOPA

Aurki itzazu irudi hauei dagozkien hitzak. Ondo gogoan hartu norabide guztietan aurki daitezkeela.

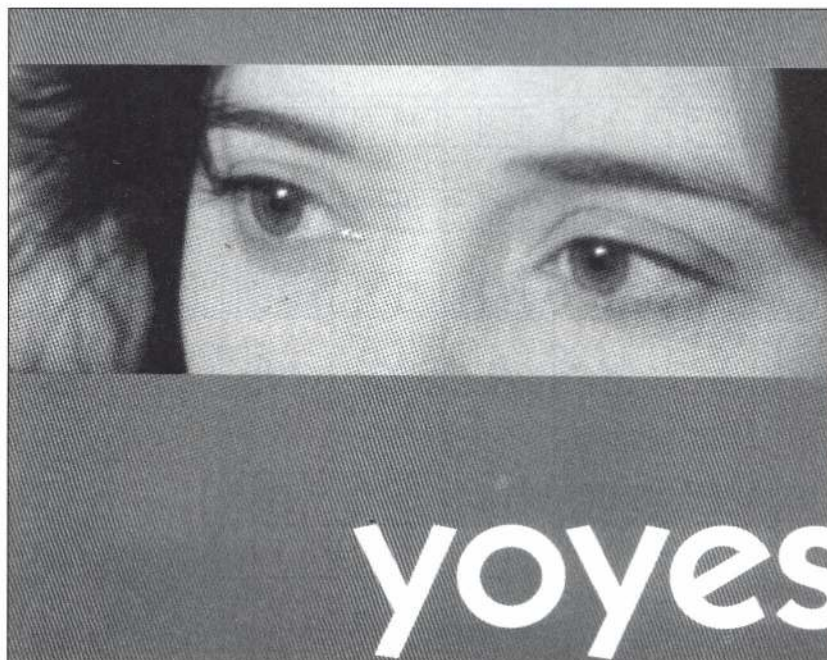

A	S	P	I	K	Z	O	Z	I
E	T	E	R	Z	R	U	E	K
R	E	L	H	T	K	P	R	A
I	O	T	J	A	A	I	U	B
Z	U	X	Z	G	S	O	L	A
A	N	O	T	E	R	K	I	D
I	L	A	I	L	O	B	A	A
N	G	L	T	E	A	D	M	T
S	U	R	I	N	G	U	D	E

Soluzioak: 46. orrialdean

EUSKAL HERRIKO HISTORIA...

3 Helena Tabernaren "Yoyes" filmak herri honetako bazterrak **astindu**, nahastu, **asaldu** ditu. "Yoyes" ez da zine-lan ona dorpe-dorpea baizik, baina bere barrenetan gutako askok bizi izan ditugun milaka kontu **mingarrik**, isuri ditugun zientoka malko gazik, dozenaka aldiz eztabaidatu izan ditugun erabaki politikoak, bizirik irauteko moduak egiten dute bor-bor.

Planoketa **tuntuna** da, kasik **inozoa**; gidoia, **traketsa**, hartutako ikuspuntua gerta liteke egokiena, zilegi, berdaderoena ez izatea, baina bai kurioa, filmak **hunkitu** egiten zaitu, harrapatu egiten zaitu. Kontua, zeure buruari behin eta berriro egiten diozun galdera, zerk estutzen dit bihotza? Zeluloideak berak edo bertan azaltzen den istorioak, bizitza eta **herioa** baino handiagoa den istorio horrek? Galdetzeak ere dardarizo batean jartzen gaitu, **itaunketak** aurrera jarraitu behar baitu, ba al dago Euskal Herrian Euskal Herriaz zine egiterik?

Euskal Herriko zineman ez da dena esaten

Inor ausartuko balitz, Euskal Herria zinema beltza egiteko lur aproposa izan liteke. Batzuek, Enrique Urbizuk, esateko, Bilbo hiriarren **altzairuzko** gogortasuna ederki asko erabili izan dute dagoeneko

beren lanetan. Vicente Arandaren "Celos" ikaragarriaren azken eszenak Bilbon gertatzen ziren. Euripean. **Zerien** indarrak titaniozkoa zirudien. Anjel Lertxundik, kamerarekin jolasteari ekin zionean, Orioko arrantzaleen kasik sekretu guztiak pantailaratu zituen. Asko eta asko mingarriak izan ziren. Eta dira. **Tamalez**, garai hartako zinema **mihimotz** zen eta haren ausardia txikia ez zen inora ailegatu. Olcaren "Bandera beltza"k egungo piratak zituen **hizpide**. Alferrik.

Ez da bidezko gure historia hurbila leundu nahi izatea

Daniel Calparsoren "Salto al vacío", "Pasajes", bestelako saioak izan dira. Bertan egungo eta hemengo tremendismoa geratzen zen azalean. Danielen kamerak

badu beharrezkoa den begirada, baina askotan **hitz-totela** da horren gidoia...

Esandakoak esanda, eta dagoena dagoelarik, egia da Euskal Herriko azken urte hauetako **bizipenak** zinemaren **lehengaia** izan zitezkeela. Baina oraindik ere beldurrez dago. Oraindik ere **ezinegona** dabil airean. Oraindik ere zauriak odoletan daude. Oraindik ere batzuk eta besteak bizi dira. Edo hilda daude. Edo erbestean. Oraindik ere kontu asko isilpean kontatzen dira, sutondoan. Edo ez dira kontatzen. Tabernetan **ahopeka**, akaso. Baina ez, desde luego, kamera baten aurrean. Izan zen "Operación Ogro" bat, Gilo Pontercovok egina. Ez da **nolanahiko** zinegilea. Zinegile **arras** politikoa. Berea du mundua harritu zuen "La batalla de Argel". Halare, ez zuen asmatu. Ala agian bai, agian asmatu zuen, baina guk ez genuen filma onartu, denok

ASTINDU.- Harrotu. *Sacudir*.
ASALDATU.- Aztoratu. *Perturbar*,
sobresaltar.
MINGARRI.- *Doloroso/a*.
TUNTUN.- *Tontá*.
INOZO.- Inuxentea, xalao.
TRAKETS.- Baldarra. *Torpe*.
HUNKITU.- *Emocionar*.
HERIO.- *La Muerte*.
ITAUNKETA.- Galdeketa.

Interrogatorio, pregunta.
ALTZAIRU.- *Acero*.
ZERIE.- (Aditza: jario). *Les manaba*.
TAMALEZ.- Zoritzarrez, zorigaitzez.
MIHIMOTZ.- Mingain-motza.
HIZPIDE.- Mintzagaia. *Tema de conversación*.

HITZ-TOTEL.- *Tartamudo*.
BIZIPEN.- *Vivencia*.
LEHENGAI.- *Materia prima*.
EZINEGON.- Urduritasuna,
artegatasuna.
AHOPEKA.- Isilpeka. *En voz baja*.
NOLANAHIKO.- Edonolakoa.
Cualquiera.
ARRAS.- Guztiz, erabat, zeharo.

ZELULOIDEZKO MAMIA OTE?

pentsatzen genuelako istorio hori, Carrero Blancoren atentatuarena, alegia, guk beste inork baino hobeto genekiela. "Segoviako Ihesa" ere izan zen. Eta hori, kuriozoso, nahikoa ondo eta nahikoa erraz **onetsi** genuen. Agian abenturazko pelikula **bailitzan** hartu genuelako.

Lan dorpea, baina ukitzen gaituena

Aipatutakoak aipatuta, "Ke arteko egunak" eta "Días contados" saioak ahaztu barik, ez esan harritzekoa ez dela zineman, gurean edo besteenean, Euskal Herriko historia politikoa, historia armatua, gehiago azaldu ez izana. Harritzekoa bai, baina, aldi berean, ulergarria oso. Kanpotarrak ez dira atrebitzen, oraingoz, gureak diren kontuetan sartzen. Bertakook, ordea, bihotzarekin kontatuko genituzke hotz-hotzean kontatu behar diren iragan hurbileko kondaira eta gertakizunak...

Errepikatutakoak errepikatuta, hor da, aldiz, "Yoyes". Lan dorpea dela aitortu dugu. Baina, halare, arnasa

ezin harturik utzi ditu asko eta asko. Zergatik? Gure atzoaz ari delako. Gure galdutako inozentziak. Gure ezinaz. Pelikularen **akatsak** gure nortasunezkoak dira neurri handi batean. Pena zera da: istorioa dela negar bizian jartzen gaituena. Hurbiltasunak ematen digu mina. Zinemak ez. Yoyes Ordiziako alaba izango ez balitz, Yoyes ETakidea izango ez balitz, Yoyes eta bere hiltzaileak gutakoak izan ez balira, "Yoyes" filmak ez luke indarrik izango.

Kanpotarrak ez dira ausartzen gure kontuetan sartzen

Zuzendariak eta gidoigileak esfortzu **egundokoa** egin dute inor ez **mintzeko**. Eskertzekoa? Esker gaiztoz erantzungo dugu: herri honetako zinematik min eman behar du. Alde batean jardun zutenei. Edo bestean aritu zirenei. Ikusleei edo kritikarioi. Baina min eman behar du. Eta ez da, ez du, bidezkoa gure historia hurbila **leundu** nahi izatea.

Helena Taberna.

Gure ondoan bizi eta hil ziren pertsonaiei beren nortasunaren zati handiak **ostea** ez da gizalegea. Inoiz Euskal Herria zine berdaderoaren lurralde benetakoa bilakatzen bada, inor ez gara salbatuko, baina zinematik biziko gaitu. Hala izan bedi.

Begoña del Teso

Ernesto Alterio eta Ana Torrent.

Florence Pernel eta Ana Torrent.

ADISKIDE FRANTSESA

BAZEN GARAIA! - ¡Ya era hora!
 AHAL DUEN BEZALA.- Como puede.
 GOLDEAN ARI.- Arar.

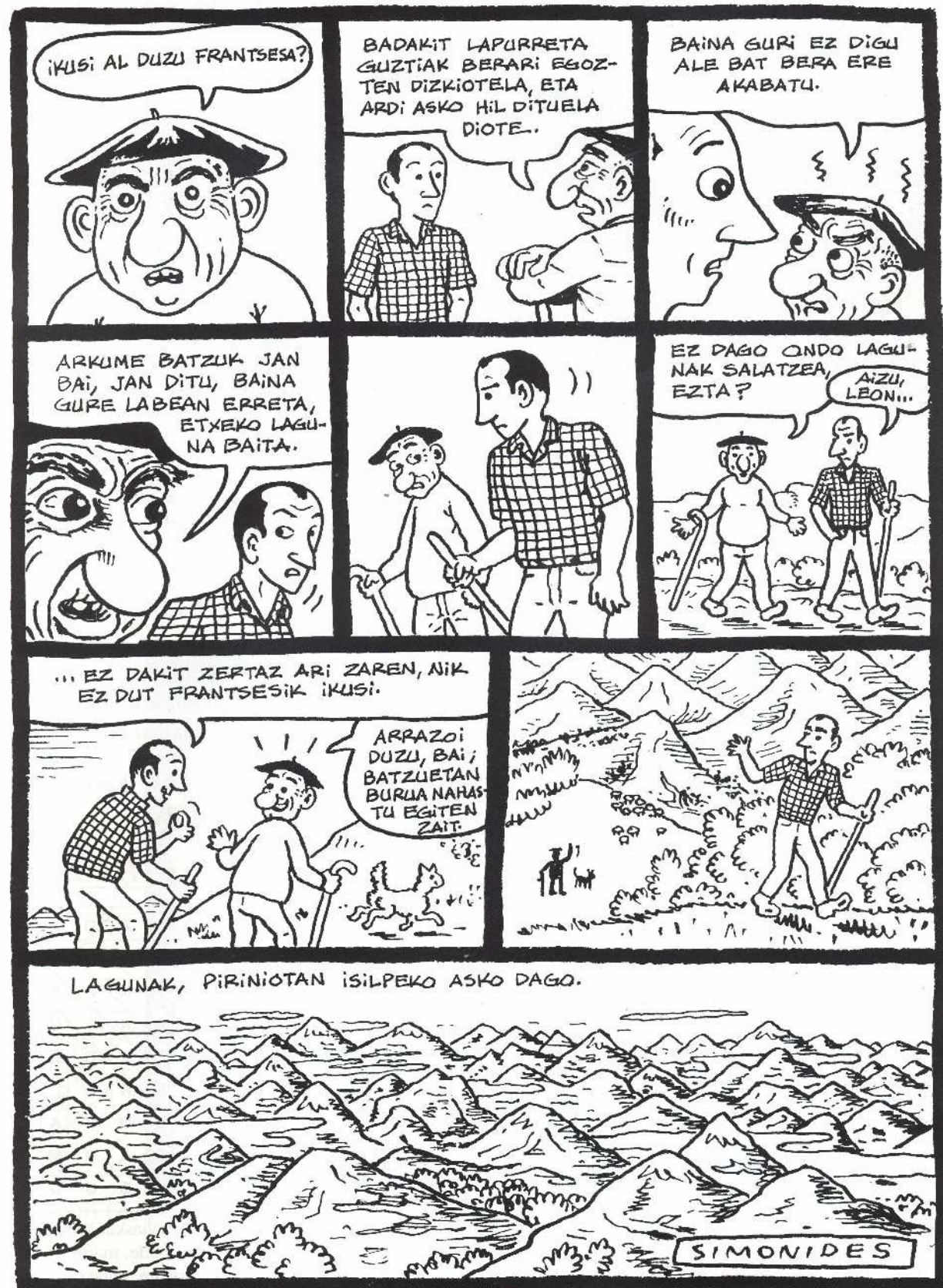
EMAN.- Parecer.

HARTZ.- Oso.

EA TXUKUNTASUN-APUR BAT IKASTEN DUZUN.- A ver cuándo aprendes modales.

JANAREN JANEZ.- A base de comer.

HABE 302

HABE 302
 EGOTZI.- Leporatu. Imputar.
 SALATU.- Denunciar.
 BURUA NAHASTU.-Trastornarse la cabeza.
 ISILPEKO.- Secreto.

- 1.A/
- 2.B/
- 3.C/
- 4.A/
- 5.C/
- 6.B/
- 7.C/
8. Etxe hutsean, maiz gerla - Etxe beteak atsegin, etxe hutsak bihotz-min - Etxe hutsean, okela gutxi eltzean - Etxe betean andre txarrik ez dago/
- 9.A, B. C/
- 10.C/
- 11.B/
- 12.A/

EZETZ ASMATU

- 13.A/
- 14.C/
- 15.B/
- 16.A/
- 17.C/
18. Erabiltzaileak txartelaz baliatzean, Joan Paulo II.aren bedeinkapen automatikoa jasotzen du/19. Meza aerobikoak/20. Silikonazko titiak jartzea emakumeentzat; zakila luzatzea gizonezkoentzat.

JEROGLIFIKOA

Bi bot(IL)a — te(k)ila
Bi botila tekila

HITZ GEZIDUNAK

					K		E		E		O	
					G	E	L	D	I	R	I	K
					U		O	R	O		T	
					G	I	M	N	A	S	I	A
	A		A		N	E	O	N		R	N	
A	H	O	T	S		A	I		T	A	O	
	A	L		P	I	T	Z	A	T	U		
E	Z	I	N	A		Z		G	U	N	E	
	T	O		C	I	A		I	N		R	
T	E		B	E	R	R	A	R	T	Z	E	
	Z	E		Y		I	R	I	T	Z	I	
B	I	R	A		B	A	R	A	U		N	
	N	A	G	I	A		O		R	I	O	
N	A	T	O		L	I	Z	A	R		T	
	K	U	R	R	I	N		G	O	I	Z	

POEMA PRESOA

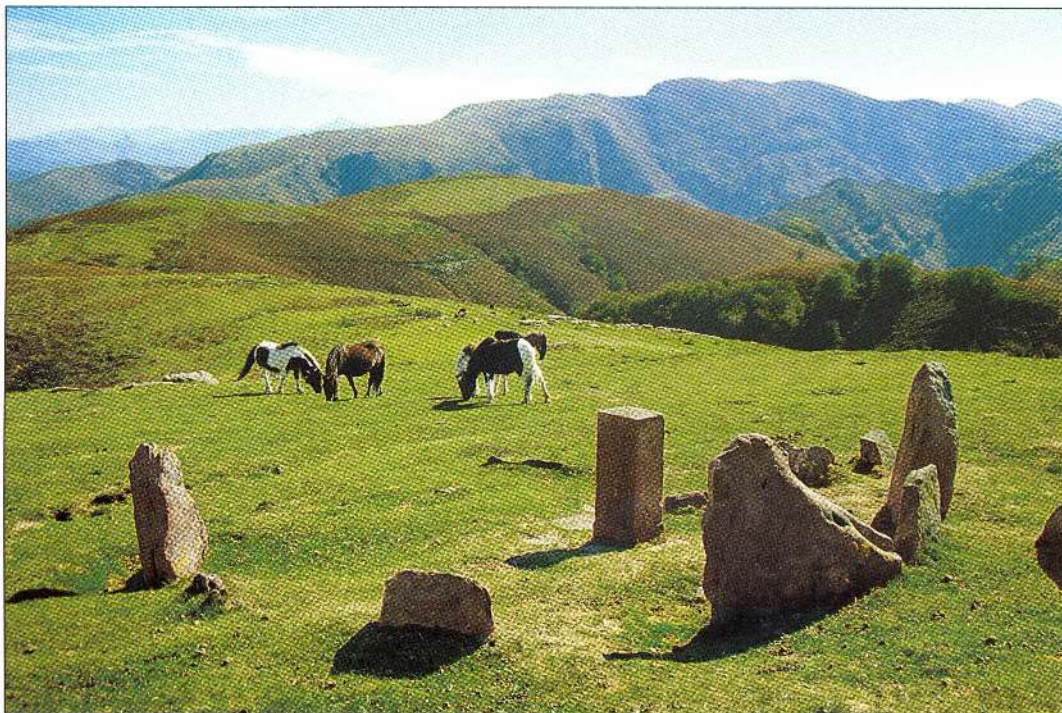
Zer da maitasuna
galdetzen dut nik
amore ez ematea besterik

(Koldo Izagirre)

LETRA-ZOPA

A	S	P	I	K	Z	O	Z	I
E	T	E	R	Z	R	U	E	K
R	E	L	H	T	K	P	R	A
I	O	T	J	A	A	I	U	B
Z	U	X	Z	G	S	O	L	A
A	N	O	T	E	R	K	I	D
I	L	A	I	L	O	B	A	A
N	G	L	T	E	A	D	M	T
S	U	R	I	N	G	U	D	E

Adabaki, eltxo, sehaska, kriseilu,
lozaku, altxor, ingude, mailu, buia,
izozki, erizain, legatz.

Meatseko bizkarra (Artzamendi). Lapurdi

Airagarri (Zugarramurdi). Nafarroa.

ERIK

HADE

Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea

Erakunde Autonomiaduna

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO